

52
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

(ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ)

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ 1ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ
Μεταρρυθμισμένη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
50—'Οδός Σταδίου—50
1928

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

1928
XOP
127

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

(ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ)

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ 17^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ
Μεταρρυθμισμένη

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

50 Ὁδὸς Σταδίου 50

1928

PRINTED IN GREECE

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Εστίας».

Α. Κωστόπουλος

ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς αὐτήν.

Ἡ Ῥώμη κατ' ἀρχὰς ἦτο μίᾳ μικρᾷ πόλιν τῆς Ἰταλίας πλησίον εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν. Ἐκτίσθη περίπου εἰς τὰ 750 π.Χ. ἐπὶ ἑνὸς λόφου τοῦ Παλατινοῦ ἀπὸ μερικῶν χωρικοῦν, πού κατοικοῦσαν γύρω. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον οὖν ἡ μικρὰ αὐτὴ πόλις ἔγινε μεγάλη καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ κάτοικοί της ἦσαν χωρικοί, ἀλλὰ εἶχαν μεγάλας ἀρετάς. Εὐρῆκαν μὲ τὸν καιρὸν ἀρχηγούς καλοῦς, ἔκαμαν νόμους δικαίους καὶ τοὺς ἀκολουθοῦσαν αὐστηρά, εἰργάζοντο πολὺ, δὲν ἔχαναν τὸν καιρὸν τὸν εἰς διασκεδάσεις, ἐξοῦσαν μὲ οἰκονομίαν καὶ πρὸ πάντων ἐνόησαν ὅτι τότε μόνον εὐτυχοῦν τὰ ἄτομα, ὅταν εὐτυχῆ ἢ πατρίς των. Δι' αὐτὸ ἀγαποῦσαν πολὺ τὴν πατρίδα των καὶ ἐθυσίαζαν δι' αὐτὴν καὶ τὴν ζωὴν των ἀκόμη.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς ζωῆς καὶ μὲ αὐτὰς τὰς ιδέας κατώρθωσαν νὰ κυριαρχήσουν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Κατὰ πρῶτον κατέκτησαν ὅλην τὴν γύρω χώραν, ἡ ὁποία ὀνομάζετο Λάτιον. Ἐπειτα ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἔπειτα τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τέλος τὴν σημερινὴν Γαλλίαν καὶ μέρος τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν καλοὶ πολεμισταί, εἶχαν καὶ νόμους καλοὺς, ἀλλὰ κατ' ἄρχας εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα ἦσαν πολὺ ὀπίσω καὶ ἐξοῦσαν βίον πολὺ ἄπλοῦν. Ὅταν ὅμως κατέκτησαν τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἤλλαξαν βίον.

Οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες ἔφεραν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τὰ στολιζόντων τὰς οἰκίας τῶν τὰ ἀγάλματα, τὰ ὄρατα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα, τὰ ὅποια ἐλεηλάτησαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Παρὰ πολλοὶ Ῥωμαῖοι εἶτε ὡς στρατιῶται, εἶτε ὡς ἔμποροι ἔμειναν πολλὰ χρόνια εἰς τὴν Ἀνατολὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τέλους παρὰ πολλοὶ Ἕλληνες ἦλθαν εἰς τὴν Ῥώμην εἶτε ὡς δοῦλοι, εἶτε διὰ τὰς ζητήσων τύχην. Ἐδῶ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς ἦνοιξαν σχολεῖα καὶ ἐδίδασκαν τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἄλλοι ἔγραφαν δράματα διὰ τὸ θέατρον καὶ ἄλλοι ἀνελάμβαναν τὰ κτίζον μνημεῖα.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ῥωμαῖοι ἔμαθαν τὰς ἰδέας τῶν Ἑλλήνων καὶ συνήθισαν τὰ θαυμάζον τὰ ἀριστοτεχνήματα τῶν τεχνιτῶν τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἀναγιγνώσκον τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα, καὶ γενικῶς τὰ ζοῦν, ὅπως οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰ ὁμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Αἱ μεγάλαὶ οἰκογένειαι μάλιστα ἐλάμβαναν Ἕλληνας διδασκάλους διὰ τὰ τέχνα τῶν, καὶ ἔπειτα τὰ ἔστειλαν διὰ τὰ σπουδάζον εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ῥόδου καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων.

Δι' αὐτὸ καὶ ἓνας Ῥωμαῖος ποιητὴς πολὺ δικαίως εἶπεν, ὅτι τότε ἡ Ἑλλὰς κατέκτησε τὴν Ῥώμην.

2. Ἡ θρησκεία τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας δὲν ἐπῆραν μόνον τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ ἐν γένει τὸν πολιτισμένον βίον τῶν. Μαζὶ μὲ αὐτὰ ἐπῆραν ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἓνα κακόν. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, ποὺ ἤρχισε τὰ ἀκμάζειν ἡ φιλοσοφία, δὲν ἐπίστευαν πλέον εἰς τοὺς θεοὺς τῶν, ὅπως πρὶν. Οἱ φιλόσοφοι εἶχαν ἐξευτελίσει τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠμπόρουν τὰς τὴν ἀντικαταστήσων μὲ ἄλλην. Ἡ ἀπιστία λοιπὸν αὐτῇ, ἡ ὅποια ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετεδόθη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀπ' αὐτὴν εἰς ὅλον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια εἶχε μεγαλώσει παρὰ πολὺ. Ἡ ἀρχαία θρησκεία λοιπὸν κατέρρεε.

Σιγά-σιγά τὰ μαντεῖα ἔπαυσαν πλέον νὰ δίδουν χρησμούς, οἱ δὲ ναοὶ ἔμεναν ἔρημοι.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐπεφάνη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκων τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ διαδοθῆ εἰς ὅλον τὴν κόσμον καὶ ὄλιγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀναγεννήσῃ ἠθικῶς αὐτόν.

3. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

Τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκθέτου εἰς τὰ Ἐὐαγγέλια οἱ μαθηταὶ του.

Ὁ Ἰησοῦς ἐδίδασκεν ὅτι ἡ πρώτη καὶ μεγαλυτέρα ὑποχρέωσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, δευτέρα δέ, ἀλλὰ ἴση μὲ τὴν πρώτην εἶναι νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅπως τὸν ἑαυτόν του.

Ἐδίδασκε προσέτι, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει, ὅταν τὸν ὑβρίζουν, νὰ συγχωρῇ τὸν ὑβριστὴν του μὲ ὄλην τὴν καρδίαν, ὅτι πρέπει ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀνταποδίδῃ κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀγαπᾷ ἐκείνους ποῦ τὸν μισοῦν, καὶ νὰ εὐεργετῇ ἐκείνους ποῦ τὸν κακοποιοῦν.

Ἐδίδασκεν ἀκόμη, ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ἔχῃ καρδίαν καθαρὰν, δηλαδὴ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ κάμνῃ τὸ κακόν, ἀλλὰ δὲν πρέπει μῆτε νὰ τὸ σκέπτεται. Ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ταπεινοσύνη, ἡ ὑπομονή, ἡ πενία, ἡ ἀγάπη τῆς δικαιοσύνης θὰ ἀνταμειφθοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἐδίδασκε προσέτι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κοινὸς πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ἔλεγεν, ὅλοι εἶναι ἴσοι. Δὲν ἔξεχώριζεν αὐτὸς οὔτε πλουσίους οὔτε πτωχοὺς, οὔτε ἐλευθέρους οὔτε δούλους, οὔτε Ἕλληνας, οὔτε Ἰουδαίους, οὔτε βαρβάρους. Ἐξεχώριζε μόνον ἀνθρώπους μὲ ἀγαθὴν θέλησιν. Δι' αὐτούς, ἔλεγε, φυλάττεται θέσις εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν.

4. Ἡ διάδοσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη διὰ τοῦ κηρύγματος. Ἐξηπλώθη μὲ μεγάλην ταχύτητα εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τὴν διάδοσιν αὐτὴν ἐνκόλουν δύο πράγματα· 1) ὁ ἐλληνισμὸς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐξηπλωμένος παντοῦ. Αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν θαυμά-

σιον ὄργανον διὰ τὴν διάδοσίν της, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· 2) ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία. Ἡ Ῥώμη εἶχε κατακτήσει ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἶχε καταρρίψει τὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα ἐχώριζαν τοὺς λαούς.

Εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀσίαν, ὅπου ὑπῆρχαν Ἰουδαῖοι, τὴν νέαν θρησκείαν ἐδίδαξαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκήρυτταν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ἦλθεν ὁ Μεσίας, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμιλοῦσαν οἱ προφῆται. Ἀπὸ Ἰουδαίους λοιπὸν ἰδίως ἀπετελέσθησαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί. Κατὰ μὲν τοὺς πρώτους χρόνους διὰ νὰ γίνῃ κανεὶς χριστιανός, ἔπρεπε νὰ γίνῃ πρῶτον Ἰουδαῖος. Κατόπιν ὅμως οἱ φραγμαὶ αὐτοὶ ἔπαυσαν. Ἐκεῖνος δὲ ἰδίως, ὁ ὁποῖος ἔρχομεν αὐτούς, ἦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ὁ Παῦλος κατ' ἀρχὰς ἦτο Ἰσραηλίτης καὶ κατεδίωκε τοὺς Χριστιανούς, ὠνομάζετο δὲ Σαῦλος. Μίαν ἡμέραν ἐπορεύετο ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν Δαμασκόν, διὰ νὰ συλλάβῃ τοὺς ἐκεῖ Χριστιανούς. Καθ' ὁδὸν τὸν περικυκλῶνει ἓνα πολὺ δυνατὸν φῶς ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ πίπτει χαμαί. Τότε ἀκούει φωνὴν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἡ ὁποία τοῦ ἔλεγε «Σαούλ, Σαούλ, διατί με καταδιώκεις; ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός, καὶ ἀδίκως κοπιᾷς». Ἐκτοτε ὁ Σαῦλος ἔγινεν ὁ θεομότερος κῆρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Παῦλος.

Ἐπῆγεν εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Κύπρον, τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔπειτα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Παντοῦ, ὅπου ἐπήγαιεν ἐκήρυττε τὴν νέαν θρησκείαν καὶ ἴδμεν ἐκκλησίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὠμίλησεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἄρειον πάγον, καὶ ἐπίστευσαν τότε πολλοὶ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης.

Ἐπίσης ὁ Παῦλος ἐπῆγε καὶ ἐκήρυξε τὴν νέαν θρησκείαν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

Ὁ Παῦλος λοιπὸν ἔγινεν ὁ κῆρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ὠνομάσθη Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν.

5. Αἱ πρῶται ἐκκλησίαι.

Εἰς ὅλας τὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε διαδοθῆ ὁ Χριστιανισμός, οἱ Χριστιανοὶ καθ' ἡμέραν συνηθροίζοντο εἰς μίαν ὠριμένην οἰκίαν καὶ ἐκεῖ ἔψαλλον εἰς τὸν Θεὸν ὕμνους. Ἐπειτα

ἐκάθιζαν εἰς ἓνα κοινὸν δεῖπνον, τὸν ὁποῖον ὀνόμαζαν ἀγάπην. Ὁ σύλλογος αὐτὸς τῶν χριστιανῶν κάθε χώρας ὀνομάζετο Ἐκκλησία. Οἱ Χριστιανοὶ κάθε ἐκκλησίας ἐθεωροῦντο ἀδελφοί· καὶ ἔφεραν εἰς τὸ κοινὸν δῶρα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πτωχοὺς. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν διηύθυναν τὴν κοινότητα καὶ ἐτελοῦσαν τὰς ἱεροτελεστίας, ὀνομάζοντο δὲ πρεσβύτεροι. Ἄλλοι πάλιν ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ διευθύνουν τὴν περιουσίαν τῆς κοινότητος καὶ ὀνομάζοντο διάκονοι. Ἐκτὸς αὐτῶν εἰς κάθε μεγάλην πόλιν ὑπῆρχε καὶ ἓνας ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῶν Χριστιανῶν, ὁ Ἐπίσκοπος. Ἡ ἐκκλησία κάθε μιᾶς πόλεως ἦτο ἀνεξάρτητος. Ὅλαι ὁμως αἱ Ἐκκλησίαι συνεννοοῦτο μεταξύ των καὶ ὅλαι μαζί ἀποτελοῦσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

6. Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν.

Εἰς τὸ κράτος των οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐμπόδιζαν κάθε λαὸν νὰ ἔχῃ τὴν θρησκείαν του. Ὅταν μάλιστα κατακτοῦσαν κάθε λαόν, μετέφεραν εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς θεοὺς του. Ἐπίτιδες δὲ ἐκτίσθη εἰς τὴν Ῥώμην ἓνας ναὸς, διὰ νὰ λατρεύωνται εἰς αὐτὸν οἱ θεοὶ ὅλων τῶν λαῶν. Ὁ ναὸς αὐτὸς ὀνομάσθη Πάναθεον. Οἱ Ῥωμαῖοι ὁμως ἐκτὸς τῆς λατρείας τῶν θεῶν εἶχαν καὶ τὴν λατρείαν τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ αὐτοκράτορες δηλ. ὅταν ἀπέθνησκαν, ἀνεκηρύσσοντο θεοί. Ἡ λατρεία αὐτῆ τῶν αὐτοκρατόρων θεῶν ἐνομίζετο ὡς σημεῖον ὑποταγῆς εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν, τὸ ἐναντίον ἦτο ἐγκλημα προδοσίας. Οἱ Χριστιανοὶ ὁμως ἐν ᾧ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἦσαν πιστοὶ ὑπῆκοοι, δὲν παρεδέχοντο νὰ λατρεύουν τοὺς αὐτοκράτορας ὡς θεοὺς. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἐθεωροῦντο ὡς ἔνοχοι προδοσίας κατὰ τοῦ Κράτους. Ἐξ αὐτοῦ προήλθαν οἱ διωγμοί.

Ὑπολογίζουσιν ὅτι ἔγιναν 10 διωγμοί. Οἱ μεγαλύτεροι ἦσαν ἐκεῖνοι, ποῦ ἔγιναν, ὅταν ἦσαν αὐτοκράτορες ὁ Νέρων καὶ ὁ Διοκλητιανός. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς παρὰ πολλοὶ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ διὰ τὴν πίστιν των ὑπέφεραν μὲ μεγάλην καρτερίαν τὸν θάνατον ἔπειτα ἀπὸ φοβερὰ βασανιστήρια. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι μάρτυρες. Μὲ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων ἐστερεώθη ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ διωγμοὶ ἀντὶ νὰ ἐλαττώσουν ἠῤῥῆσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν. Εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ὁ Χριστιανισμὸς τόσον

διεδόθη, ὥστε δὲν ὑπῆρχε πόλις, ἡ ὁποία νὰ μὴν ἔχη τὴν χρι-
στιανικὴν ἐκκλησίαν της. Ἐπειδὴ δὲ ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι, ὅπως
εἴπαμεν, συνεννοοῦντο ἀναμεταξύ των, οἱ Χριστιανοὶ ἀποτελοῦ-
σαν ἰδιαίτερον κράτος μέσα εἰς τὸ Ῥωμαϊκόν. Τότε ἓνας αὐτο-
κράτωρ ἐνόησε, πόση δύναμις ὑπῆρχεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν
καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ. Ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς ἦτο ὁ
Μέγας Κωνσταντῖνος.

7. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ Ῥωμαϊκόν κράτος διὰ νὰ διοικῆται εὐ-

Εἰκ. 1. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.

κολώτερα ἦτο διηρημένον εἰς 4 μέρη καὶ κάθε μέρος εἶχε καὶ
τὸν αὐτοκράτορά του. Ἐνας ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας αὐτοὺς ἦτο
καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρός, ὁ ὁποῖος ἐβασίλευεν εἰς τὴν Γα-
λατίαν. Αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίου υἱὸς ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέ-
γας. Ὅταν ἀπέθανεν ὁ πατὴρ του, ἀνεκηρύχθη καὶ ὁ Κωνσταν-
τῖνος, ἀπὸ τὸν στρατὸν αὐτοκράτωρ. Οἱ ἄλλοι ὅμως αὐτοκράτο-

ρες δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν καὶ δι' αὐτὸ ἤρχισε μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε μητέρα Χριστιανήν, τὴν Ἀγίαν Ἑλένην, καὶ ἀπ' αὐτὴν ἤξευρε τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Χριστιανισμός. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ στηριχθῆ εἰς τοὺς Χριστιανούς διὰ νὰ νικήσῃ τοὺς ἀντιπάλους του. Πρὶν μάλιστα ἀπὸ μίαν μεγάλην μάχην λέγουν ὅτι εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἓνα φωτεινὸν σταυρὸν μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα». Αὐτὸν τὸν σταυρὸν τότε ἀναπαρέστησεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπάνω εἰς μίαν σημαίαν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη λάβαρον. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐνθουσίασε τὸν στρατὸν του, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Χριστιανούς, καὶ ἐκέρδισε τὴν μάχην. Ἐκτοτε ὁ Κωνσταντῖνος κατόρθωσε νὰ νικήσῃ ὅλους τοὺς ἀντιπάλους του, τὸν ἓνα μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ νὰ γίνῃ μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφ' οὗ ἔγινε μονοκράτωρ, ἐπεδίωξε καὶ κατόρθωσε δύο πράγματα, τὰ ὁποῖα μετέβαλαν τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου : 1) ἔκαμε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, καὶ 2) ἴδρυσεν νέαν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους, τὴν Κωνσταντινούπολιν.

8. Ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐβαπτίσθη παρὰ μόνον τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του. Ἀμέσως ὅμως μόλις ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ, ἀνεδείχθη προστάτης τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Καὶ πρῶτον ἔδωκε τὴν ἀδειαν εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ ἐκτελοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς λατρείας των. Ἐπειτα τοὺς ἔδωκεν ὅλα τὰ δικαιώματα τὰ πολιτικά, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν. Τώρα ὅλοι ἤμποροῦσαν νὰ λαμβάνουν δημοσίας θέσεις. Τέλος διέταξε νὰ μὴ ἐργάζωνται τὰ δικαστήρια τὴν Κυριακὴν, δηλ. ἀνεγνώρισεν τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως, ἀφ' οὗ μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπον κατόρθωσαν ὅ,τι ἤθελαν, διηρόθησαν ἀναμεταξύ των. Ἐσχηματίσθησαν αἱ λεγόμεναι αἰρέσεις, δηλ. δοξασίαι ἀντίθετοι εἰς σπουδαῖα σημεῖα τῆς νέας πίστεως. Ἡ περιφημοτέρα ἀπὸ τὰς αἰρέσεις αὐτὰς ἦτο τοῦ Ἀρείου, ὁ ὁποῖος δὲν παρεδέχετο ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι

δρείας, ἐπολέμησε πολὺ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου. Δι' αὐτὸ ὅμως καὶ ἔπαθε πολλὰς καταδιώσεις ἀπὸ τοὺς κατόπιν αὐτοκράτορας οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζαν τὸν Ἀρειανισμόν.

9. Ἡ Κωνσταντινούπολις.

Διπλοὶ λόγοι, πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοί, ἔκαμαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἰδρῦσῃ νέαν πρωτεύουσαν τοῦ ὁμοαῖκοῦ κράτους. Ἐπρεπεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νὰ εἶναι κοντὰ εἰς τὸν Δούναβιν καὶ εἰς τὸν Εὐφράτην. διότι πέραν ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτοὺς ἦσαν βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι συχνὰ ἔκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὸ κράτος. Ἐπρεπεν ἐπίσης, διὰ νὰ θριαμβεύσῃ ἡ νέα θρησκεία, ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νὰ μὴν εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων θεῶν, ὅπως ἦτο ἡ Ῥώμη.

Ἀπεφάσισε λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ κτίσῃ τὴν νέαν πρωτεύουσαν ἐκεῖ, ὅπου ἦτο τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον. Ἡ θέσις ἦτο πολὺ κατάλληλος. Ἦτο εὐκόλος πρὸς ὑπεράσπισιν, εἶχε λιμένα θαυμασίον, τὸν Κεράτιον κόλπον, καὶ συνένωνε τὰς δύο ἡπείρους, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖ λοιπὸν τὸ 330 ὁ Κωνσταντῖνος ἵδρυσεν τὴν νέαν πόλιν καὶ τὴν ἐστόλισεν μὲ λουτρά, ἀνάκτορα, ἀγοράς, ἵπποδρόμιον, ἐκκλησίας καὶ μὲ πολλὰ καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα μετεκόμισεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφερε δὲ νὰ κατοικήσουσιν εἰς αὐτὴν πολλοὺς εὐγενεῖς Ῥωμαίους καὶ πλῆθος ἄλλο ἐκ τῶν γειτονικῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

10. Ὁ θάνατος καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντῖνου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανεν τὸ 337, ἐβασίλευσε δὲ 30 χρόνια. Εἰς τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του, ἔνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἤλλαξε μορφήν. Καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των καὶ οἱ νόμοι τοῦ κράτους συνεμορφώθησαν μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐξαιρετικῶς ὅμως διὰ τὸν Ἑλληνισμόν ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντῖνου ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἐκτίσθη εἰς τὸ μέσον χωρῶν ἑλληνικῶν. Τοῦτο ἔγινεν αἰτία ἡ Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία νὰ γίνῃ ἑλληνικὴ καὶ νὰ ἀναζήσῃ πά-

λιν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Δικαίως λοιπὸν καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία κατέταξε τὸν Κωνσταντῖνον μεταξὺ τῶν ἁγίων, καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία τὸν ὠνόμασε μέγαν.

11. Θεοδοσίος ὁ Μέγας.

Καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον οἱ Χριστιανοὶ ἔξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι διηρημένοι. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶχαν κατορθώσει νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος των τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον. Οὕτω ἤρχισε μεγάλη πάλιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ὀρθοδόξων, εἰς τὴν πάλιν αὐτὴν διεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας Βασίλειος.

Ὁ Βασίλειος ἦτο πολὺ ἐγγράμματος ἄνθρωπος. Εἶχε σπουδάσει εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν ἐγένεν ἐπίσκοπος Καισαρείας. Αὐτὸς κατόρθωσε νὰ συνενώσῃ ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν ὅλους τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀσίας καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ὁ Βασίλειος ὅμως δὲν περιωρίζετο εἰς αὐτό. Ἦτο πολὺ εὐεργετικὸς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του καὶ ἰδίως εἰς τοὺς πτωχοὺς. Ἐγραφε δὲ καὶ πολλὰ συγγράμματα.

Ὡς νὰ μὴν ἐφθάνεν ὅμως ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, ὕστερον παρουσιάσθη καὶ ἄλλη αἵρεσις τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Μακεδόνιος πάλιν δὲν παρεδέχετο ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα εἶναι θεός. Ἐπειτα ὑπῆρχαν ἀκόμη εἰς τὸ κράτος πολλοὶ εἰδωλολάτραι καὶ μάλιστα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔκαμε νὰ θριαμβεύσῃ ἐπὶ τέλους ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ὀρθοδοξία, εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τὸ 379. Αὐτὸς διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὀρθοδοξίαν ἔκαμε πατριάρχην τὸν εὐγλωττον ῥήτορα τῆς ἐκκλησίας καὶ προστάτην τῆς ὀρθοδοξίας Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, καὶ ἔπειτα ἐκάλεσε νέαν οἰκουμενικὴν σύνοδον (381) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ δευτέρα αὕτη οἰκουμενικὴ σύνοδος κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἐπρόσθεσε δηλ. εἰς τὰ 7 ἄρθρα, τὰ ὁποῖα εἶχε κάμει ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἅλλα 5.

Ἐπειτα ὁ Θεοδοσίος ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ καὶ τοὺς εἰδωλολάτραις. Ἀπηγόρευσε νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς των. Τότε ὅμως ἀπὸ τὸν φανατι-

σμὸν τῶν μοναχῶν πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καταστράφησαν. Ἄλλ' ὁ χριστιανισμὸς ἐθριάμβευσεν. Διὰ τὴν μεγάλην του ὑποστήριξιν, πού ἔκαμεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἡ Ἱστορία ὠνόμασε τὸν Θεοδόσιον Μέγαν.

ΚΕΦΑΛΛΙΟΝ Β'

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἕως τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὅλαι αὐταὶ αἱ χώραι ἦσαν ἐξελληνισμένα. Αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατ' ἀρχάς, ἔπειτα αἱ κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἴδρυσαν οἱ διαδοχοὶ του, εἶχαν ἐξελληνίσει ὅλην τὴν Ἀνατολήν, διότι διέδωσαν εἰς αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν κατέκτησαν τὰς χώρας αὐτάς, ἐσεβάσθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ μάλιστα, ὅπως εἶδαμεν, υἰοθέτησαν αὐτόν. Τὴν ἐποχὴν ὅμως αὐτὴν καὶ ἄλλη αἰτία ἐνίσχυσε τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὁ Χριστιανισμὸς. Ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὅλα τὰ ἱερὰ βιβλία, ἡ γλῶσσα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἡ νέα θρησκεία, ἦτο ἡ ἑλληνικὴ.

Δι' ὅλους λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅλον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ἑλληνικόν. Δὲν ἐχρειάζετο διὰ νὰ γίνῃ καὶ πολιτικῶς ἰδιαίτερον κράτος ἑλληνικόν, παρὰ νὰ σηματοποιῆ εἰς αὐτὸ ἓνα πολιτικὸν κέντρον καὶ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ δυτικόν. Τὸ κέντρον ἐσηματίσθη μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον. Ὁ χωρισμὸς ἐγένετο ἀπὸ τὸν Μ. Θεοδόσιον, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἀπέθνησκε, διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο τοὺς υἱούς. Εἰς τὸν ἓνα, τὸν Ἀρχάδιον, ἔδωκε τὸ Ἀνατολικόν, εἰς τὸν ἄλλον, τὸν Ὀνώριον, ἔδωκε τὸ Δυτικόν. Τὸ δυτικόν ἔπειτα ἀπὸ τὸν χωρισμὸν αὐτὸν ἔζησε μόλις ἓνα αἶψον. Γερμανικοὶ λαοὶ εἰσῆλθαν εἰς αὐτό, τὸ ἐκυρίευσαν καὶ ἐσημάτισαν

ἀπὸ αὐτὸ διάφορα γερμανικὰ κράτη, τὰ κράτη αὐτὰ ἀργότερα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπῆραν τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ῥωμαϊκὸν πολιτισμὸν τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ ἐδέχθησαν καὶ τὸν χριστιανισμὸν.

Τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παίρνει σιγὰ—σιγὰ τὴν ἰδιαιτέραν του φυσιογνωμίαν ὡς κράτος ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικόν. Τὰ δύο μεγάλα στηρίγματα τοῦ εἶναι ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ὁ χριστιανισμὸς, δηλαδή ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατώρθωσε νὰ ζήσῃ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα περισσότερα ἀπὸ χίλια χρόνια.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἐπίσημον κράτος ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται ῥωμαϊκόν. Τοῦτο γίνεται, διότι ἡ λέξις Ἑλλήν εἶχε χάσει τὴν σημασίαν της καὶ ἐσήμαινε τὸν εἰδωλολάττην. Ἄλλ' ὅμως ἡ γλῶσσα τῶν κατοίκων τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ὅλαι αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς εἶναι ἑλληνικαί. Ἐπίσης ἡ γλῶσσα, ἡ παιδεία καὶ αἱ τέχναι εἶναι ἑλληνικαί. Καὶ ἡ ἐκκλησία τέλος γίνεται καθαρῶς ἑλληνικὴ. Ὅχι μόνον αὐτὴ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταχειρίζεται κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας, ἀλλὰ καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς ἑλληνικῆς μόρφωσιν ἔχουν.

2. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.

Ὅντως ἡ ἑλληνικὴ παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι πολὺ προωδημένη εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, ἀλλὰ εἶναι καὶ πολὺ στενὰ ἐνωμένη μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Σχολεῖα διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μικρῶν παιδιῶν χρησιμεύουν τὰ μοναστήρια καὶ οἱ νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖ διδάσκονται τὰ παιδιά ἀπὸ μοναχοῦς καὶ ἱερεῖς ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἀναγινώσκουν τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς βίους τῶν ἁγίων. Κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος ὅμως τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀναγνώσει τοὺς κυριωτέρους Ἑλληνας συγγραφεῖς. Τὴν μόρφωσιν αὐτὴν ἐλάμβαναν εἰς σχολεῖα ἀνώτερα ἰδιωτικὰ πληρόντες δίδασκτρα.

Ἐκτός ὅμως τῶν σχολείων αὐτῶν εἶχαν καὶ ἀνωτέρας φιλοσοφικὰς σχολὰς εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν Ἀν-

τιόχειαν, εἰς τὴν Βηρυτόν, εἰς τὴν Γάζαν, εἰς τὴν Τύρον καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ μάλιστα ἤρχισε νὰ λειτουργῇ τὸ 425 ἕνα ἀνώτερον σχολεῖον, ὅπως τὰ σημερινὰ Πανεπιστήμια, τὸ Πανδιδασκῆριον. Τὸ Πανδιδασκῆριον αὐτὸ εἶχε 30 καθηγητάς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 15 ἐδίδασκαν ἑλληνικά.

Εἰς τὰς φιλοσοφικὰς αὐτὰς σχολὰς ἐσπούδαζαν οἱ ἀνώτεροι κληρικοί καὶ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἔπαιρναν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας τὰ ὄπλα διὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς αἰρετικούς καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ὀρθοδοξίαν. Εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐσπούδασεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος. ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον τὸν Ἄρειον. Εἰς τὰς Σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν εἶχε σπουδάσει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς αἰρετικούς. Ἀπὸ τὸν περίφημον Ἑλληνα φιλόσοφον Λιβάνιον εἶχε μάθει τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ὁ μεγαλύτερος ῥήτωρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος ἐκτύπησε τὰς καταχρήσεις τῶν βασιλέων.

Ὁ Χρυσόστομος κατ' ἀρχὰς ἔγινεν ἐπίσκοπος εἰς τὴν πατρίδα του Ἀντιόχειαν. Ταχέως ὁμως ἔγινε γνωστὴ ἡ μεγάλη του ῥητορικὴ δύναμις καὶ ἐνεκα ταύτης προσεκλήθη νὰ γίνῃ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ ὁμως δὲν ἠμποροῦσε νὰ βλέπῃ τὰς καταχρήσεις τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ κλήρου χωρὶς νὰ τὰς κεντηριάξῃ. Ἐνεκα τούτου ὁμως ἔπαθε πολλά. Ἐξωρίσθη δύο φορές, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπέθανεν εἰς τὴν ἔξορίαν, Μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ Ἐκκλησία τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν Ἁγίων, ὅπως καὶ τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον.

Ἡ μνήμη τῶν τριῶν αὐτῶν ἁγίων ἐορτάζεται καὶ χωριστὰ καθενός, ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν μαζὶ τὴν 30 Ἰανουαρίου. Καὶ οὕτω ἔπρεπε, διότι καὶ οἱ τρεῖς μορφωμένοι μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἐστερέωσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, μὲ τὴν μεγάλῃν των δὲ ῥητορικὴν ἰκανότητα καὶ μὲ τὰ συγγράμματά των ἐδίδασαν τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθησαν διδάσκαλοι καὶ φωστῆρες τῆς Οἰκουμένης.

3. Ὁ Ἰουστινιανός.

Ἡ αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ δόξαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ἰουστινιανός, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τὸ 518, ἔβαλε τὸν νοῦν του νὰ ἀποκτήσῃ τὴν δόξαν τῶν παλαιῶν ὁωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ νὰ ἐνώσῃ πάλιν ὅλον τὸ ὁωμαϊκὸν κράτος.

Εἰκ. 3. Ὁ Ἰουστινιανός.

Ὁ Ἰουστινιανός ἦτο ἀνὴρ μετρίου ἀναστήματος, μὲ κανονικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ὁωμαλέος, συνάμα δὲ λιτοδίαιτος, πεπαιδευμένος, συνετός, μετριοπαθὴς καὶ ἐργατικός. Πρὸ πάντων ὅμως ἦτο πολὺ φιλόδοξος. Ἦθελε νὰ κάμῃ μεγάλα ἔργα διὰ νὰ δοξασθῇ. Καὶ πραγματικῶς τὸ κατώρθωσεν, ὅχι διότι εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ κάμῃ, ἀλλὰ διότι εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ εὐρίσκη διὰ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον, τοιοῦτοι ἦσαν οἱ στρα-

τηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς, ὁ νομοθέτης Τριβωνιανός, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος καὶ ἄλλοι. Αὐτοὶ ἔκαμαν τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐδόξασαν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Εἰς τὴν λαμπρότητα ὅμως τῆς βασιλείας του πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ βασίλισσα Θεοδώρα. Ἡ Θεοδώρα ἦτο καταγωγῆς ταπεινῆς, ἀλλ' εἶχεν εὐφυΐαν μεγάλην καὶ ὠραιότητα πολλήν, ἔγινε δὲ ὁ πιστότερος σύμβουλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἰδίως ἡ Θεοδώρα ἔσωσε τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

4. Ἡ στάσις τοῦ Νίκα.

Εἰς τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐγίνοντο εἰς τὸν ἵπποδρόμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠγωνίζοντο δύο ἄμαξαι. Τῶν ἄμαξῶν αὐτῶν οἱ ὀδηγοὶ ἐφοροῦσαν ἐνδύματα τῆς μᾶς πρά-

σινα καὶ τῆς ἄλλης γαλάζια. Ὁ κόσμος δέ, ὁ ὁποῖος παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνας, ἦτο μοιρασμένος εἰς δύο φατρίες, τῶν πρασίνων καὶ τῶν γαλαζίων, ἀπὸ τὰ χρώματα τῶν ἀμαξηλατῶν. Αἱ φατρίαὶ ὅμως αὐταὶ πολλάκις ἀνεμειγνύοντο καὶ εἰς τὰ πολιτικά. Αὐτὸ ἐγίνε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Αἱ φατρίαὶ εἰς τὸν ἱππόδρομον ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα νὰ παύσῃ μερικὸς μισητοὺς ὑπουργοὺς. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠρόνηθη καὶ τότε αἱ φατρίαὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν πόλιν, ἐξηρέθισαν τὸν λαόν, καὶ ἐσήκωσαν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ ὠνομάσθη στάσις τοῦ Νίκα, διότι οἱ στασιασταὶ εἶχαν ὡς σύνθημά των τὴν κραυγὴν «Νίκα», τὴν ὁποίαν ἐφώναζαν οἱ ἀμαξηλάται εἰς τοὺς ἀγῶνας, διὰ νὰ παρακινῶν τὰ ἄλογα νὰ τρέχουν.

Ὁ ὄχλος τότε ἔβαλε φωτιὰν εἰς τὸ ἐπαρχεῖον, καὶ αἱ φλόγες μετεδόθησαν ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ ἔκαυσαν μέγα μέρος τῆς πόλεως. Ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς αὐτῆς ἐκάη καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Οἱ στασιασταὶ μάλιστα ἔκαμαν καὶ ἓνα ἄλλο, ἀνεκλήρουσαν ἄλλον αὐτοκράτορα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφοβήθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ. Ἀλλὰ τὸν ἔσωσε ἡ Θεοδώρα. Αὐτὴ τοῦ εἶπε τὸ περίφημον «καλὸν σάβανον εἶναι ἡ πορφύρα», καὶ τὸν ἐμπόδισε νὰ φύγῃ. Ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος ἐπῆρε τότε τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μείνει πιστοὶ εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ ὥρμησεν εἰς τὸν ἱππόδρομον. Ἐκεῖ ἦσαν συναγμένοι οἱ στασιασταὶ καὶ ἔσφαξε τοὺς περισσοτέρους. Ἡ στάσις κατεπνίγη εἰς τὸ αἷμά της.

5. Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ὁ Ἰουστινιανός, εὐθύς ἀφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, εἶχε βάλει εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐνώσῃ πάλιν ὅλον τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν καταλάβει διάφοροι βάρβαροι λαοί. Ἀλλὰ διὰ νὰ κάμῃ αὐτό, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡσυχος ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ τότε ὑπῆρχεν ἓνας φοβερὸς ἐχθρὸς τοῦ Κράτους, οἱ Πέρσαι.

Τὸ Περσικὸν κράτος τὸ ὁποῖον εἶχε καταλύσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, εἶχε σχηματισθῆ πάλιν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ πάντοτε ἐνοχλοῦσε τὸ ἑλληνικόν. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἔστειλε πρῶτον ἐναντίον τῶν Περσῶν τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον μὲ στρατόν. Ὁ Βελισσάριος τοὺς ἐνίκησε καὶ ἔκαμε μαζί των εἰρήνην (531).

Ἄφ' οὗ ἡσύχασεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἀπεφάσισε πλέον νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὰ σχέδιά του. Πρῶτον ἔστειλε τὸν Βελισσάριον μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ὁ Βελισσάριος ἐνίκησε τοὺς ἀγροίους Βανδήλους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν καταλάβει τὴν Ἀφρικὴν, καὶ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν χώραν.

Ἐπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε τὸν Βελισσάριον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἐκεῖ ὁ Βελισσάριος ἐνίκησε τοὺς Βαρβάρους Γότθους, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν τὴν Ἰταλίαν. Πρὶν νὰ προφθάσῃ ὅμως νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν καλεῖ ὀπίσω, διότι οἱ Πέρσαι εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐξαλαρώθη.

Μετ' ὀλίγον ὁ Βελισσάριος, ἄφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Πέρσας, ἔρχεται πάλιν ὀπίσω εἰς τὴν Ἰταλίαν. Δὲν κατορθώνει ὅμως νὰ τελειώσῃ τὸν πόλεμον γρήγορα, διότι δὲν εἶχε ἀρκετὸν στρατὸν μαζί του. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἰουστινιανὸς στέλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν νέον στρατὸν μὲ τὸν περίφημον στρατηγὸν Ναρσῆν. Ὁ Ναρσῆς ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς μάχας κατορθώνει νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν.

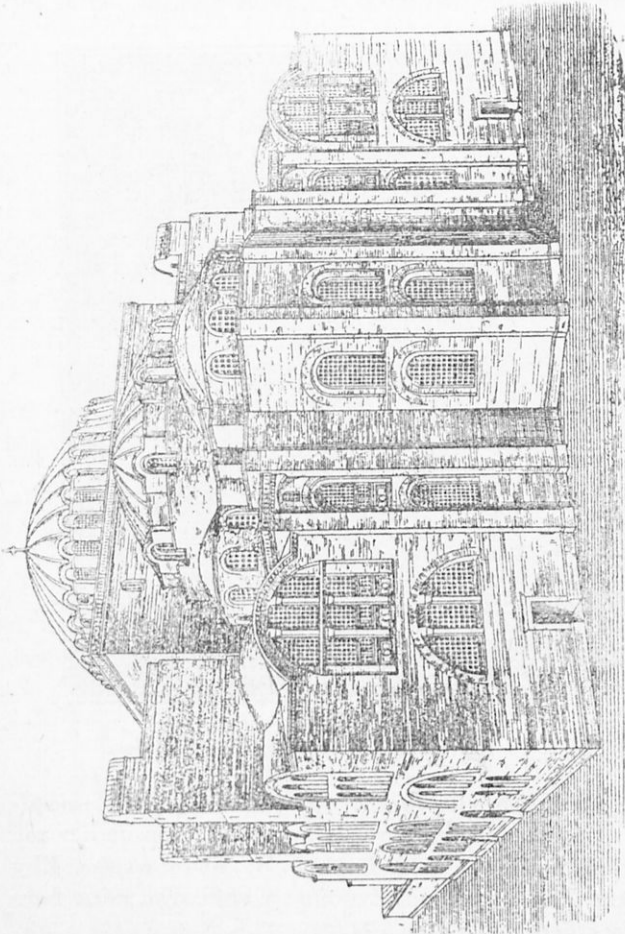
Ἄλλὰ καὶ οἱ Πέρσαι, καὶ ἄφ' οὗ τοὺς ἐνίκησεν ὁ Βελισσάριος, δὲν ἡσύχασαν. Τὸ 549 ἤρχισαν ἄλλον πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 7 χρόνια. Ἄλλὰ ἐπὶ τέλους ἀναγκάζονται νὰ κάμουν εἰρήνην.

6. Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχεν ἐκπληρωθῆ. Ἡ αὐτοκρατορία ἔλαβε σχεδὸν τὰ παλαιὰ ὄρια τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Δὲν περιορίσθη ὅμως εἰς αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανός. Ἐν ᾧ οἱ στρατηγοὶ του Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς ἔκαμαν τὰ μεγάλα κατορθώματα, τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν, ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν μένει ἀργός. Καταγίνεται εἰς ἄλλα μεγάλα εἰρηνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐδόξασαν τὴν βασιλείαν του.

Τὸ λαμπρότερον ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ νομοθεσία του. Τὸ κράτος εἶχε τοὺς ῥωμαϊκοὺς νόμους. Ἄλλὰ εἰς τοὺς νόμους αὐτοὺς ὑπῆρχε τόσον μεγάλη σύγχυσις αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, ὥστε δὲν ἤξευρε κανεὶς, ποῖοι νόμοι ἰσχύουν καὶ ποῖοι εἶναι κατηρημένοι. Τὴν σύγχυσιν αὐτὴν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε νὰ θεραπεύσῃ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέθεσεν εἰς τὸν περίφημον νομοδιδάσκαλον Τριβωνιανὸν καὶ εἰς 9 ἄλλους. Αὐτοὶ λοιπὸν ἐ-

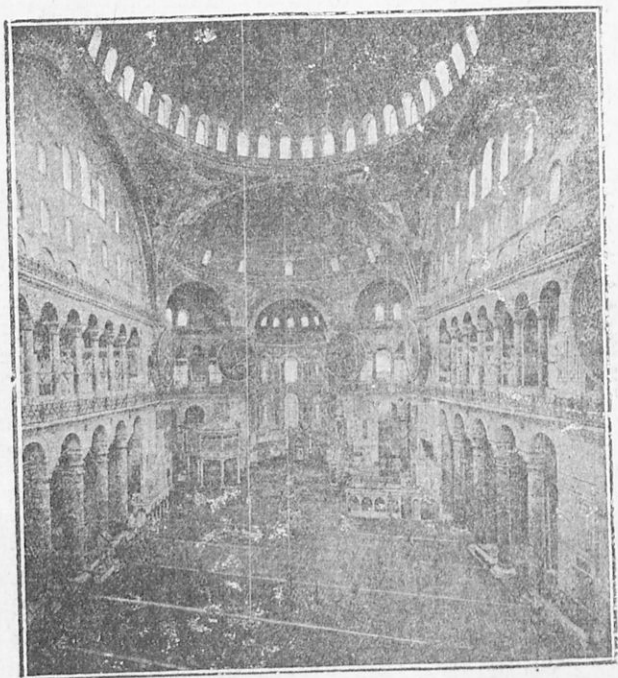
ξεκαθάρισαν τοὺς νόμους καὶ ἔκαμαν τρεῖς συλλογάς, τὸν κώδικα, τοὺς πανδέκτας καὶ τὰς εἰσηγήσεις. Αἱ συλλογαὶ αὐταὶ ἐγράφησαν σύμφωνα μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ οὔτε

Εἰκ. 4. Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

οἱ δικασταὶ ἤξευραν πλέον λατινικά. Δι' αὐτὸ καὶ ἀμέσως μεταφράσθησαν εἰς τὴν ἐλληνικὴν.

Ἄλλο σπουδαῖον ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι τὰ πολλὰ κτίρια πού ἔκαμε. Φρούρια, πόλεις, ναοί, μοναστήρια ἐκτίσθησαν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κράτους. Ἀπὸ ὅλα ὅμως τὰ κτίρια τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶναι ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἁγίας Σο-

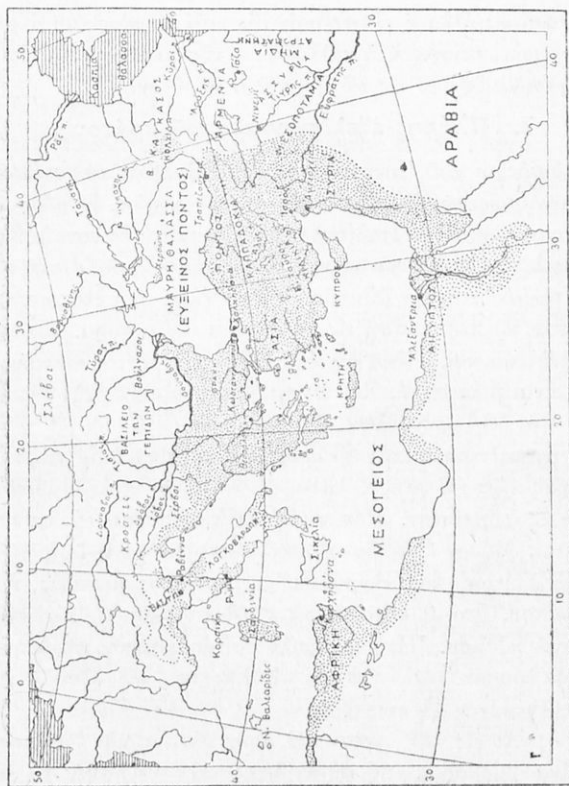
Εἰκ. 5. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

φίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἦτο ἀφιερωμένος ὄχι εἰς ἁγίαν ὀνομαζομένην Σοφίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ πρῶτον ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Εἶχε κατ' ἄλλην μίαν φορὰν καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου. Καὶ πάλιν ἕκαστα κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

Τώρα ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν οἰκοδόμησε μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον. Ἀρχιτέκτονες αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ἀνθέμιος καὶ Ἰσιδώρος. Ἐξωδεδύθησαν διὰ νὰ κτισθῇ καὶ στολισθῇ 320 περίπου ἑκατομ-

μύρια δραχμῶν. Ἐκτίσθη δὲ εἰς 6 χρόνια. Ὁ ναὸς αὐτὸς εἶναι ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῆς ὀρθοδοξίας. Τώρα οἱ Τοῦρκοι τὸν ἔχουν κάμει τζαμί. Ἄλλὰ πάντοτε κάτω ἀπὸ τοὺς μεγάλους θόλους του κλείει τὰ ὄνειρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισεν ἀκόμη καὶ διὰ τὴν βιομηχανίαν

Εἰκὼν 6. Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία.

καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἴδιως δὲ ἐφρόντισε περὶ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ κράτος τῆς καλλιεργείας τῆς μετάξης. Ἔως τώρα ἡ μετάξα ἐκόσμιζε πολὺ ἀκριβὰ, διότι παρήγετο μόνον εἰς τὴν Κίνα καὶ ἡ μεταφορά της ἀπαιτοῦσε πολλὰ ἔξοδα. Ἀλλὰ οἱ Κινέζοι δὲν ἄφισαν νὰ ἔξαχθοῦν ἀπὸ τὴν Κίνα αὐτὰ τοῦ μεταξοσκώληκος. Ὁ

Ίουστινιανὸς λοιπὸν διὰ τὴν ἐπιτύχη τὸν σκοπὸν τοῦ μετεχειρίσθη πανουργίαν. Δύο Ἕλληνες μοναχοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Κίνα. Ἐκεῖ ἔμαθαν, πῶς καλλιεργείται ὁ μεταξοσκώληξ, καὶ ὅταν ἔφυγαν ἔκρυψαν ἀγὰ αὐτοῦ ἐντὸς τῶν θάβδων των καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐδῶ ἐκαλλιέργησαν τὸν σπόρον καὶ ἔμαθαν καὶ εἰς ἄλλους τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισεν ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς αὐτὴν πολὺν πλοῦτον.

7. Πλήρης ἐξελληνισμὸς τοῦ κράτους.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ίουστινιανοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ σχέδιά του περὶ ἐπανιδρύσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Βάρβαροι λαοὶ ἐκυρίευσαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιορίσθη μόνον εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν. Ἐπομένως ἡ αὐτοκρατορία ἀναγκάζεται νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ φυσικὰ της σύνορα. Συγχρόνως ἐγκαταλείπεται καὶ ἡ ἰδέα ὅτι ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους πρέπει νὰ εἶναι ἡ λατινική. Ἡ ἑλληνικὴ καιρὶ αἰμαίνει τὴν θέσιν της, ἀφ' οὗ ἦτο ἡ γλῶσσα ὅλων τῶν κατοικῶν.

Τὸ ἀνατολικὸν λοιπὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τῶρα εἶναι πλέον καθαρῶς ἑλληνικόν. Εἶναι δὲ τὸ μόνον πολιτισμένον κράτος τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Μόνον ἐδῶ καὶ εὐχρῶνται αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι. Μόνον ἐδῶ ἐξακολουθεῖ ἡ πολιτισμένη ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ πρωτεύουσά του, ἦτο ἡ μεγαλυτέρα, ἡ ὀρειαιτέρα, ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ κόσμου. Ἦτο ἡ βασιλείου τῶν πόλεων, περιφημὸς εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ ὅλος ὁ κόσμος τὴν ἔλεγον μόνον Πόλιν.

Πρὸς Ἀ. εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πρὸς Β. εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ λαοὶ εἶναι βάρβαροι. Δι' αὐτὸ ὁμως καὶ δὲν παύει τὸ κράτος αὐτὸ νὰ προσβάλλεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα. Ζηλεύουν τὴν πρόδον καὶ τὰ πλοῦτη του. Πρῶτοι δὲ ἐχθροὶ πού ζητοῦν νὰ τὸ καταστρέψουν, εἶναι οἱ Πέρσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ.

1. Οἱ Πέρσαι.

Εἶδαμεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πῶς ἐσηματίσθη τὸ περσικὸν κράτος καὶ πῶς ὁ Βελισσάριος κατώθησε τὰ περιορίσει τοὺς Πέρσας. Ἐπὶ τῶν διαδόχων ὅμως τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ Πέρσαι ἀρχίζουσιν ἄλλιν τὰς ἐπιδρομὰς των εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος.

Ὁ πόλεμος ἐναντίον αὐτῶν διαρκεῖ πολλὰ χρόνια. Οἱ Πέρσαι κυριεύουσιν τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ προχωροῦν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ φθάνουσιν μέχρι τῆς Χαλκηδόνος ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην περίστασιν ἔσσωσε τὸ κράτος ἕνας μέγας βασιλεὺς αὐτοῦ ὁ Ἡράκλειος.

2. Ὁ Ἡράκλειος καὶ τὰ 4 πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου.

Ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἀνὴρ ὠραῖος καὶ ὁμοιάς, εἶχεν ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ προσέει ἔσοχα στρατηγικὰ προτερήματα. Εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη τὸ 610. Ἀλλὰ μόλις τὸ 622 ἤρχισε τὸν πόλεμον μετὰ τοὺς Πέρσας, διότι ἔπρεπε νὰ ἐτοιμασθῇ. Ὁ στρατὸς ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ εὐρίσκετο εἰς μεγάλην παραλίπναιαν, καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῶν Περσῶν εἶχε χάσει τὸ θάρος του.

Ὁ Ἡράκλειος λοιπόν, ἅμα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, καταγίνεται εἰς τὸ νὰ ἐτοιμάσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν θάρρος. Εἰς αὐτὸν τὸν βοηθεῖ πολὺ ὁ τότε πατριάρχης Σέργιος καὶ ὄλος ὁ κληρὸς. Θέτουν εἰς τὴν

Εἰκ. 7. Ὁ Ἡράκλειος.

διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπειτα φανατίζουσιν τὸν λαὸν καὶ παραστήθουσιν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὸν τίμιον Σταυρὸν, τὸν ὁποῖον εἶχαν πάρει οἱ Πέρσαι ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ πόλεμος λαμβάνει μορ

φήν θρησκευτικοῦ πολέμου. Καὶ ὁ Ἡράκλειος ἦτο κατάλληλος διὰ νὰ ἀναλάβῃ ἓνα τοιοῦτον πόλεμον. Ἦτο φανατικὸς χριστιανὸς καὶ εἶχε μεγάλην εὐλάβειαν εἰς μίαν εἰκόνα τῆς Παναγίας, τὴν ὁποίαν εἶχε μαζί του πάντοτε εἰς τοὺς πολέμους. Τὸν φανατισμὸν του δὲ αὐτὸν ἤξευρε νὰ τὸν μεταδίδῃ καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του.

Ἀφ' οὗ ἔτοιμάσε τὸν στρατὸν του ὁ Ἡράκλειος ἄφησεν εἰς τὴν Κ/πολιν ἀντιβασιλέα τὸν ἀνήλικον υἱὸν του Κωνσταντῖνον καὶ κηδεμόνας του τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν ὑπουργὸν Βῶνον. Αὐτὸς δὲ τὴν ἀνοιξίν τοῦ 622 ἐκατράτευε ἐναντίον τῶν Περσῶν. Τὰ 4 πρῶτα ἔτη ὁ Ἡράκλειος νικᾷ πολλάκις τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔπειτα εἰσβάλλει εἰς τὸ κράτος των καὶ κυριεῖται πολλὰς πόλεις καὶ πολλὰ λάφυρα.

3. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν ᾧ ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἔτοιμος τὰ εἰσβάλλῃ πάλιν τὸ 626 εἰς τὴν Περσίαν, μαρτυρεῖται ὅτι ἡ πρωτεύουσα πολιορκεῖται. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ἀπελπισμένος ἀπὸ τὰς νίκας τοῦ Ἡρακλείου συνεννοήθη μὲ τοὺς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντας Ἀβάρους, καὶ αὐτοὶ ἤλθον καὶ ἐπολιορχήσαν τὴν Κων/πολιν. Ἐνα μέρος δὲ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐπῆγε καὶ αὐτὸ ἀπέναντι τῆς Κ/πόλεως εἰς τὴν Χρυσόπολιν.

Ἄλλ' ὁ Ἡράκλειος δὲν ἐταράχθη. Ἦξευρεν ὅτι τὴν πόλιν εἶχεν ἀφήσει εἰς καλὰς χεῖρας. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ τρέξῃ ἐκεῖ, ὅπως ἐπερήμενον ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἔστειλε μόνον βοήθειαν ἀπὸ 12 χιλ. ἀνδρας. Αὐτὸς ἔμεινε κοντὰ εἰς τὰ περσικὰ σύνορα διὰ νὰ μὴν ὀρμίσῃ ὅλος ὁ περσικὸς στρατὸς ἐναντίον τῆς Κ/πόλεως.

Πραγματικῶς ὁ ὑπουργὸς Βῶνος εἶχε τακτοποιήσει καλὰ τὴν ὑπερσπίσιν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ πατριάρχης Σέργιος καθ' ἡμέραν παρακινουσε τὸν λαὸν νὰ πολεμήσῃ γενναίως, καὶ τοῦ ἐνέπνεε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Παναγία, ἡ προστάτις τῆς πόλεως δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἀφήσῃ ἀβοήθητον. Τότε ἔγιναν οἱ χαριετισμοὶ τῆς Παναγίας, οἱ ὁποῖοι ψάλλονται ἀκόμη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν μεγάλην τεσσαρακοστήν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἕλληνες κατόρθωσαν νὰ ἀποχρούσουν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ φύγουν. Ἡ πόλις ἐσώθη. Οἱ κάτοικοί της τότε ἔσπευσαν εἰς

τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ τὰ εὐχαριστήσων τὴν Παναγίαν, ἣ ὁποία ἔσωσεν αὐτήν. Τότε δὲ ἔκαμαν καὶ τὸ τροπάριον·

Τῇ ἑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου Θεοτόκε κ.λ.

4. Κατασύντριψις τῶν Περσῶν.

Μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως δὲν ἐτελείωσαν καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἡράκλειου. Τὸ ἄλλο ἔτος (627) ὁ Ἡράκλειος εἰσβάλλει πάλιν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος καὶ κυριεύει πολλὰς πόλεις καὶ πολλὰ φρούρια. Κοντὰ εἰς μίαν ἀρχαίαν πόλιν τῆς Βαβυλωνίας τὴν Νινευί, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ἀποφασίζει νὰ ἀντιταχθῆ. Ἐκεῖ λοιπὸν γίνεται μεγάλη καὶ ἀποφασιστικὴ μάχη μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν. Ὁ Ἡράκλειος κατανικᾷ καὶ καταστρέφει τοὺς Πέρσας, ὁ δὲ Χοσρόης φεύγει εἰς τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ κράτους του.

Ἐκτοτε πλέον οἱ Πέρσαι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ σχηματίσουν ἄλλον στρατὸν καὶ ζητοῦν εἰρήνην. Ὁ Ἡράκλειος τοὺς τὴν παρῶρα μετὰ μὲ ὄρους πολλὰ ἐπεικεῖς. Ὅρια τοῦ Περσικοῦ κράτους ἔγιναν, ὅπως καὶ πρὶν, ὁ ποταμὸς Ἀράξης πρὸς βορρᾶν, ὁ Εὐφράτης πρὸς νότον. Οἱ Πέρσαι προσέτι ἔδωσαν ἐπίσω ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα τὸν τίμιον Σταυρὸν, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἀρπάσει ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν εἰρήνην ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅλος ὁ λαὸς καὶ ὅλοι οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπήγαν εἰς τὴν ἀσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου διὰ τὰ τὸν προῦπαντήσων. Μὲ μεγάλην λοιπὸν συνοδείαν περνᾷ τὸν Βόσπορον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν Πόλιν ἐπὶ ἄρματος, τὸ ὁποῖον ἔσυραν 4 ἐλέφαντες, ἐν ᾧ ἄνδρες προπορευόμενοι ἐκράτουν τὸν τίμιον Σταυρὸν, τὸ ἐνδοξότερον τροπαῖον τῶν κατορθωμάτων του.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Ἡράκλειος ἔφερε τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν Ἁγίαν πόλιν καὶ τὸν ἔστησε εἰς τὴν παλαιάν του θέσιν τὴν 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 629. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὸν εἶχαν στήσει καὶ τὴν πρώτην φορὰν, ὅταν εὐρέθη ἀπὸ τὴν μητέρα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὴν Ἁγίαν Ἑλένην.

Ὁ Ἡράκλειος λοιπὸν κατεσύντριψε τὸ δεύτερον Περσικὸν κρά-

τος. Μὲ τὸ κατόρθωμά του δὲ τοῦτο ἀπέκτησε μεγάλην δόξαν. Καὶ δικαίως, διότι τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἦτο πολὺν μέγαν. Εἶχε παρὰ ἄβει κράτος συντριμμένον καὶ ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς. Καὶ ὅμως κατόρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ καὶ μὲ αὐτὸ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ τόσον θάρρος, ὥστε νὰ κάμῃ θαύματα. Τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου μόνον μὲ τὰ κατορθώματα τοῦ Μ^α Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος κατεσυνέτριψε τὸ πρῶτον περσικὸν κράτος, ἤμποροῦν νὰ συγκριθοῦν.

Ἄλλὰ ἡ εἰρήνη, ἡ ὁποία μὲ τόσα αἵματα ἐξηγοράσθη, δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολὺν καιρὸν. Μετ' ὀλίγον ἄλλος φοβερὸς ἐχθρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρουσιάζεται, οἱ Ἀραβες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

1. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ διδασκαλία του.

Οἱ Ἀραβες κατοικοῦσαν εἰς τὴν Ἀραβικὴν χερσόνησον, ὠνομάζοντο δὲ καὶ Ἀγαρηνοὶ καὶ Ἰσμαηλῖται, διότι ἐπίστευαν, ὅτι κατεγόνατο ἀπὸ τὸν Ἰσμαὴλ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἄγας. Οἱ Ἀραβες, πρὸ τοῦ νὰ παρουσιασθῇ ὁ Μωάμεθ, ἦσαν εἰδωλολάτραι. Μερικοὶ ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν Ἰουδαῖοι, καὶ μερικοὶ Χριστιανοί. Ὅλους αὐτοὺς συνένωσε εἰς μίαν θρησκείαν ἰδικὴν του ὁ Μωάμεθ.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀραβίας Μέκκαν ἀπὸ μεσήλικη οικογένειαν, ἀλλὰ πτωχὴν. Ἐπειδὴ ἔχασε τοὺς γονεῖς του μικρὸς, ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ βοσκός, ἔπειτα ὅμως ἔκαμνε τὸν ἔμπορον μὲ καραβάνια. Ἐνεκα τούτου περιῆλθεν ὅλην τὴν Ἀραβίαν καὶ ἐσχετίσθη μὲ πολλοὺς Χριστιανούς καὶ Ἑβραίους. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθε τὰς θρησκείας των, καὶ τότε ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ κάμῃ ἰδικὴν του θρησκείαν.

Ὅταν λοιπὸν ἔγινε 40 ἐτῶν, παρουσιάσθη εἰς τὴν Μέκκαν ὡς προφήτης, καὶ ἐκήρυττεν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ μέσου τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ διδάξῃ εἰς τὸν κόσμον, ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης του. Ἐλεγεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ διέστρεψαν τὴν ἀληθινὴν δι-

δασκαλίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐφανερώθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ τοὺς ἄλλους προφήτας καὶ μὲ τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλους τὸν Χριστόν. Ἔνεκα τούτου ὁ Θεὸς ἔστειλε αὐτὸν ὡς τελευταῖον προφήτην διὰ νὰ φωτίσῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ Μωάμεθ ἐδίδασκεν ἀκόμη, ὅτι ὑπάρχει μετὰ θάνατον ζωὴ καὶ κρίσις. Κατ' αὐτὴν οἱ Μουσουλμάνοι (=πιστοί), ὅσοι πιστεύουν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ, θὰ κριθοῦν σύμφωνα μὲ τὰς πράξεις των. Οἱ δίκαιοι θὰ ὑπάγουν εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἐκεῖ θὰ ζοῦν αἰωνίως ζωὴν εὐτυχῆ. Οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ τιμωρηθοῦν, ἀλλὰ προσωρινῶς μόνον. Αἰωνία κόλασις περιμένει μόνον τοὺς ἀπίστους. Αὐτοί, καὶ καλοὶ ἂν εἶναι, θὰ τιμωροῦνται αἰωνίως διὰ τὴν ἀπιστίαν των. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπιστία τῶν διαφόρων λαῶν προέρχεται ἀπὸ ἄγνοιαν, οἱ Μουσουλμάνοι ἔχουν καθήκον νὰ φέρουν αὐτοὺς καὶ μὲ τὸ εἶφος ἀκόμη εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Δι' αὐτὸ κατ' εὐθείαν εἰς τὸν παράδεισον πηγαίνουν ὅσοι πιστοὶ φερόνται εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὴν διάδοσιν τῆς πίστεως.

2. Διάδοσις τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ.

Ἄμα ἤρχισε νὰ διδάσκη τὴν νέαν θρησκείαν ὁ Μωάμεθ, ἀμέσως πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Εἰς τοῦτο δὲ συνέτελεσε καὶ ἡ ἐπιληψία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔπασχε. Πολλάκις δηλ. κατελαμβάνετο ἀπὸ νευρικὰς κρίσεις, ἔπιπτε χαμαί, ἐγύριζεν ἄνω κάτω τοὺς ὀφθαλμούς, ἔβγαλεν ἀφροὺς ἀπὸ τὸ στόμα καὶ ἔτριζε τοὺς ὀδόντας. Ὅλα αὐτὰ ἐνόμισαν ὅτι προέρχονται, ἐπειδὴ συνωμιλοῦσε μὲ τὸν Ἄρχάγγελον.

Ὅταν ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ ὀπαδοὶ του ηὐξήθησαν, οἱ εὐγεγεῖς Μεκκανοὶ τὸν ἠπειλήσαν, ὅτι θὰ τὸν φονεύσουν, καὶ ὁ Μωάμεθ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Ἀραβίας (622) τὴν Μεδίναν. Ἡ φυγὴ αὐτῆ (ἑγίρα) τοῦ Μωάμεθ ἔπειτα ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους ὡς μεγάλον γεγονός, διότι ἐσώθη ὁ Προφήτης. Δι' αὐτὸ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Μωαμεθανοὶ ἔχουν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας των, ὅπως ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὴν Μεδίναν ὁ Μωάμεθ ἔφερε μὲ τὸ μέρος του πολλοὺς ὀπαδοὺς. Κατόπιν ἐκήρuxe τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μεκκανῶν. Ὁ πόλεμος διήρκεσε πολλὰ ἔτη. Ἐπὶ τέλους τὸ 630 οἱ Μεκκα-

νοὶ ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ ἀρχηγόν. Ἄφ' οὗ ὁ Μωάμεθ ἔγινε κύριος τῆς Μέκκας, ἀνεγνωρίσθη ὡς προφήτης καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Ἀραβίαν. Ἀπετέλεσε λοιπὸν ἡ Ἀραβία ἓνα κράτος μὲ θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Μωάμεθ. Ὁλίγον χρόνον ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ 632.

3. Αἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.

Ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Ἀραβίας, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ὑποτάξῃ ὅλον τὸν κόσμον. Ἀλλὰ δὲν ἐπόφθασε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιόν του. Αὐτὸ ἐπροσπάθησαν νὰ κάμουν οἱ διάδοχοί του. Ἦρχισαν λοιπὸν τὸν πόλεμον καὶ ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

Ἐντὸς 5 ἔτων οἱ Ἀράβες ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ Περσικὸν κράτος καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Πέρσας νὰ γίνουν Μωαμεθανοί. Συγχρόνως εἰσβάλλουν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Κυριεύουν τὴν Δαμασκὸν καὶ ἔπειτα τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἡρόακλειος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀλλὰ τὸν νικοῦν, καὶ μὲ δυσκολίαν κατορθώνει νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ τὸν τίμιον Σταυρόν. Ἔως τὸ 640 οἱ Ἀράβες κυριεύουν ὅλην τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον· ἔπειτα κυριεύουν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περνοῦν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κυριεύουν καὶ αὐτήν.

4. Ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Οἱ Ἀράβες ἀφ' οὗ ἐμεγάλωσαν πολὺ, σκέπτονται νὰ προσβάλλουν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐτοιμάζουσι λοιπὸν πολλὸν στρατὸν καὶ στόλον καὶ τὴν πολιορκοῦν.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν 7 ἔτη (671—678). Βασιλεὺς τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πρωγόνατος. Αὐτὸς ἀπέκρουσεν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων καὶ ἔματαιώσασεν τὴν ἐπιχείρησίν των. Εἰς τοῦτο ἐβοήθησε πολὺ τοὺς Ἕλληνας τὸ λεγόμενον ὑγρὸν πῦρ. Τὸ πῦρ αὐτὸ εἶχεν ἐφεύρει ἓνας μηχανικὸς ὀνομαζόμενος Καλλίνικος, ἦτο δὲ κατασκευασμένον ἀπὸ διαφόρους ἐμπρηστικὰς ὕλας. Τὸ ἔρριπταν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μὲ σωλήνας, καὶ δὲν ἔσβηνεν οὔτε μὲ νερόν. Μὲ αὐτὸ λοιπὸν οἱ Ἕλλη-

νες απέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων, καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς ἠνάγκασαν ἔπειτα ἀπὸ 7 χρο- νία, ἀφ' οὗ ἔχασαν πολὺν στρατὸν καὶ στόλον, νὰ λύσουν τὴν πο- λιορκίαν καὶ τὰ φύγουν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τοῦ Κωνσταντί- νου ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ἡ νίκη αὐτὴ δὲν ἔσωσε μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ ὅ- λην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς Μωα- μεθανούς. Δικαίως λοιπὸν οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὐχαρίστησαν καὶ πάλιν τὴν Πα- ναγίαν διὰ τὴν σωτηρίαν των καὶ ἤνωσαν τὴν ἀνάμνησιν καὶ τῆς πολιορκίας αὐτῆς μετὸν Ἀκάθι- στον Ὑμνον, οἱ δὲ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν πρέσβεις νὰ συγχαροῦν τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τὸ μέγαλον του αὐτὸ κατόρθωμα.

Εἰκὼν 9. Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Παγωνάτος.

5. Δευτέρη πολιορκία τῆς Κωνσταντινοπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Οἱ Ἀραβες καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης πολιορκίας δὲν ἐγκατέλειψαν τὸ σχέδιον νὰ κα- τακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα ἀπὸ 40 ἔτη ετοίμασαν πολ- λὺν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἐπο- λιόρκησαν πάλιν αὐτὴν τὸ 717.

Βασιλεὺς ἦτο ὁ Λέων Γ' ὁ λεγό- μενος Ἰσαυρος. Ἀλλὰ τώρα ἡ πο- λιορκία δὲν διήρκεσε παρὰ μόνον ἓνα ἔτος. Ὁ Λέων τοὺς ἐνίκησε πολλάκις, καὶ μετὸ ὕψρον πῦρ κατέστρεψε τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στόλου των. Οἱ Ἀραβες λοιπὸν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν

Εἰκὼν 10. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος.

ἄπρακτοι. Καὶ τῆς πολιορκίας αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν ἡ Ἐκκλησία ἤνωσε μὲ τὸν Ἁκάθιστον Ὕμνον.

6. Παρακμὴ τῶν Ἀράβων.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ὁρμὴ τῶν Ἀράβων ἐσταμάτησεν. Ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν ἐχώρισαν τὸ κράτος τῶν εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη. Ἀπὸ τὴν διαίρεσιν αὐτὴν ἐπωφελήθησαν μεγάλοι βασιλεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καὶ ἐπῆραν ὀλίγω ἀπὸ αὐτοῦ πολλὰς γῆρας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν. Τώρα πλεόν οἱ Ἀραβες ἀρχίζουν νὰ παρακμάζουν.

Ἄλλὰ δὲν παρακμάζει καὶ ὁ Μωαμεθανισμός. Ἄλλο μωαμεθανικὸν κράτος σχηματίζεται, τὸ Τουρκικόν. Ἄλλὰ δι' αὐτὸ θὰ ὀμιλήσωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον. Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ ἴδωμεν μίαν μεταρρυθμίσιν σπουδαίαν, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν νὰ φέρουν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος μερικοὶ βασιλεῖς κατὰ τὸν ὀγδοὺν αἰῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἡ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

1. Θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἄτοπα.

Εἰς τὴν θρησκείαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπῆρχαν πολλὰ ἄτοπα. Οἱ ἄνθρωποι ἀντὶ νὰ λατρεύουν μόνον τὸν Θεὸν ἐλάτρευαν ἐπίσης ὡς Θεοὺς καὶ ὄλους τοὺς ἁγίους, καὶ τὸ χειρότερον ἐλάτρευαν καὶ τὰς εἰκόνας τῶν καὶ τὰ λείψανά των καὶ ἀπέδιδαν εἰς αὐτὰς θαυματουργοὺς ιδιότητες. Μὲ αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον καταντοῦσαν οἱ Χριστιανοὶ νὰ γίνωνται εἰδωλολάτραι.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο κακὸν ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπὸ παρεξήγησιν τῆς θρησκείας. Τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ἄσκηται ἐπρόσφεραν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν κοινωνίαν μεγάλας ὑπηρεσίας. Αὐτοὶ μὲ τὴν μεγάλην

των πίστιν ἐστερέωσαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἐπειτα πολλοὶ ἄνθρωποι πληγωμένοι ἀπὸ δυστυχήματα τῆς ζωῆς εὗρισκαν παρηγορίαν εἰς τὰ μοναστήρια. Εἰς τὰ μοναστήρια ἐπίσης εὗρισκαν καταφύγιον καὶ οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ὀδοιπόροι. Εἰς τὰ μοναστήρια τέλος χρεωστοῦμεν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες μεγάλην εὐγνωμοσύνην καὶ δι' ἄλλον λόγον. Ἀργότερα κατὰ τοὺς μαύρους αἰῶνας τῆς δουλείας αὐτὰ διετήρησαν τὰ γράμματα καὶ τὸν ἐθνισμόν μας. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως ὁ μοναχισμὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρουσίαζε πολλὰ ἄτοπα. Τὰ μοναστήρια ἔγιναν πολλὰ καὶ συνεκέντρωσαν πολλὰ πλοῦτη ἀπὸ τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα ἀφιερώματα τῶν εὐσεβῶν. Ὁ βίος εἰς αὐτὰ ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἀσκητικὸς καὶ ἔγινε τρυφηλός. Χιλιάδες δὲ νέοι κατ' ἔτος ἐγίνοντο μοναχοὶ ὄχι ἀπὸ εὐσέβειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ζῶν ζωὴν τρυφηλὴν χωρὶς νὰ ἐργάζονται. Ἀπ' αὐτὰ δὲ τὰ ἄτοπα καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἐζημιώνοντο, καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἔχανε πολλὰ εἰσοδήματα, διότι τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα ἀφιερώνοντο εἰς τὰ μοναστήρια, ἔμεναν σχεδὸν ἀφορολόγητα.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀτόπων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ὑπῆρχαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκόμη εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐλαττώματα. Πρῶτον ἡ ἐκπαίδευσις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ ἐπομένως ὁ λαὸς ἀνετρέφετο μὲ ὅλας τὰς προλήψεις τὰς ὁποίας εἶδαμεν. Ἐπειτα ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἦτο πλέον σύμφωνος μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς Χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἄλλο κακὸν τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἦτο καὶ ἡ δουλοπαροικία. Οἱ γεωργοὶ δηλ. ἦσαν δοῦλοι προσκολλημένοι εἰς τὰ κτήματα τῶν πλουσίων, τὰ ὁποῖα ἐκαλλιεγοῦσαν. Ἐπομένως δὲν ἠμποροῦσαν ποτὲ νὰ προσδεύσουν καὶ νὰ γίνουν ἐλεύθεροι. Ἐπὶ τέλους καὶ ὁ στρατὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους μὲ τοὺς πολέμους τῶν Ἀράβων ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν.

Ἦταν λοιπὸν ἀνάγκη ὅλα αὐτὰ τὰ κακὰ νὰ διορθωθοῦν. Καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἠσθάνοντο οἱ περισσότερον μορφωμένοι καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς. Αὐτὴν τὴν διόρθωσιν ἐπροσπάθησε νὰ κάμῃ ὁ βασιλεὺς Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρὸς τὸ 717 καὶ οἱ διάδοχοί του, Ἰσαυροὶ καὶ αὐτοὶ λεγόμενοι.

2. Ἡ νίκη τῆς Ὀρθοδοξίας.

Πραγματικῶς οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ἔκαμαν πολλοὺς νόμους, κατήργησαν σχεδὸν τὴν δουλοπαροικίαν, ἀναδιοργάνωσαν τὸν στρατὸν καὶ διώρθωσαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Τέλος ἐκλείσαν πολλὰ μοναστήρια, ἀφήρσαν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἔκαμαν λαϊκὰ σχολεῖα.

Ἄλλὰ δυστυχῶς εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀτόπων, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ἐπροχώρησαν περισσότερον, ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε. Δὲν ἐζήτησαν μόνον νὰ διορθώσουν τὰ κακὰ, ἀλλὰ ἐζήτησαν καὶ νὰ καταργήσουν ὅλως διόλου τὰς εἰκόνας. Εἰς αὐτὸ ὅμως εὗρηξαν μεγάλην ἀντίδρασιν ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τοὺς μοναχοὺς. Ἄρχισε λοιπὸν ἕνας μεγάλος ἀγὼν μεταξὺ τῶν φίλων τῶν εἰκόνων καὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ τὰς καταργήσουν. Οἱ πρῶτοι ὀνομάσθησαν εἰκονολάτραι, οἱ ἄλλοι εἰκονοκλάσαι.

Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν 120 ἔτη. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐνίκησαν οἱ φίλοι τῶν εἰκόνων. Ὄταν ἐγίνε βασιλίσα ἡ Θεοδώρα, τὸ 842^ς συνεκλήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἰκουμενικὴ σύνοδος διὰ τὰς εἰκόνας. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐπανέφερε τὰς εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὥρισεν ὅμως ὅτι ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς λατρεία, ἀλλὰ ὡς μία τιμὴ, ἡ ὁποία ἀποδίδεται εἰς τὸ πρωτότυπον διὰ μέσον τῆς εἰκόνας.

Ἡ ὀρθοδοξία λοιπὸν ἐνίκησε. Τὴν πρώτην δὲ Κυριακὴν τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ὠρίσθη νὰ εορτάζεται αὕτη ἡ νίκη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δι' αὐτὸ ἡ ἡμέρα αὕτη ὀνομάζεται Κυριακὴ τῆς Ὀρθοδοξίας.

3. Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὁ Φῶτιος.

Ὀλίγον χρόνον ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐγίνε καὶ τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης (Πάπας) ἐθεωρεῖτο καὶ αὐτὸς Πατριάρχης, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι 4 Πατριάρχαι, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀντιοχείας. Εἰς τὸν Πάπαν μάλιστα οἱ ἄλλοι πατριάρχαι, ἐδίδαν καὶ τὰ πρωτεῖα, διότι ἡ Ρώμη ἦτο ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ Πάπας ὅμως δὲν ἦτο εὐχαριστημένος μὲ αὐτό. Ἦθελε νὰ γίνῃ κυρίαρχος ὅλης τῆς ἐκκλησίας. Αὐτὸ τὸ προῦγμα

ἐν παρεδέχοντο οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἕνεκα τούτου διαρκῶς ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησίᾳ εὐρίσκετο εἰς ἔριδας μὲ τὴν Δυτικὴν. Τὴν ἐποχὴν ὅμως αὐτὴν οἱ δυτικοὶ ὑπερέβησαν κάθε ὄριον εἰς τὰς ἀξιώσεις των.

Τὸ 857 εἶχεν ἐκλεχθῆ Πατριάρχης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ περίφημος Φώτιος. Ὁ Φώτιος κατήγετο ἀπὸ μεγάλης οἰκογένειας, εἶχε πολλὴν μόρφωσιν καὶ εἶχε γράφει πολλὰ συγγράμματα. Διὰ τὰ προτερήματά του δὲ αὐτὰ, ἐν ᾧ ἦτο ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τῶν ἀνακτόρων, ἐθεωρήθη κατάλληλος νὰ γίνῃ πατριάρχης. Εἰς 4 ἡμέρας ἐπέρασεν ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, καὶ ἀνέβη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο παράδοξον, διότι καὶ πρότερον πολλάκις λαϊκοὶ ἔγιναν πατριάρχαι. Ἐν τούτοις ἔξ αὐτοῦ ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Πάπας, διὰ νὰ ἀναμειχθῆ πάλιν εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκήρυσεν ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου ἦτο παράνομος, ἐκάλεσε σύνοδον ἀπὸ ἐπισκόπους ἰδιوكοίς του εἰς τὴν Ῥώμην καὶ καθήρσε τὸν Φώτιον.

Τότε ὁ Φώτιος ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἕνα τέλος εἰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῶν Παπῶν νὰ θέλουν νὰ διευθύνουν αὐτοὶ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἀναμειγνύονται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκάλεσε λοιπὸν τὸ 867 οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ κρίνῃ τὸν Πάπαν καὶ διὰ τὰς ἀξιώσεις του αὐτὰς καὶ διὰ μερικὰς καινοτομίας πού ἔκαμεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τὰς καινοτομίας αὐτὰς ἡ σπουδαιότερα ἦτο ἡ προσθήκη, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ δυτικοὶ εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὅτι τὸ Ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Ἡ σύνοδος λοιπὸν αὐτὴ καθήρσε καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Πάπαν, καὶ ἀπέκρουσε κάθε ἐπέμβασίν του εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀπὸ τότε ἀρχίζει τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Διὰ τὸ σχίσμα αὐτὸ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Φώτιον, διότι ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ἦτο μία αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν διειρηθήσαμεν τὸν ἔθνησμόν μας κατὰ τοὺς μαύρους χρόνους τῆς δουλείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Οἱ Σλαῦοι.

Οἱ Ἕλληνες Ἀυτοκράτορες δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πολεμοῦν μόνον εἰς τὴν Ἀσίαν πρῶτον μὲ τοὺς Πέρσας καὶ ἔπειτα μὲ τοὺς Ἀραβας. Ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἄλλοι βάρβαροι ἀπειλοῦσαν διαρκῶς τὸ κράτος. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι.

Οἱ Σλαῦοι κατοικοῦσαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἀπὸ ἐκεῖ πολλάκις ἔκαμναν ἐπιδρομὰς εἰς τὸ κράτος καὶ ἐληματοῦσαν ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ, ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, καὶ φορτωμένοι ἀπὸ λάφυρα ἐπέστρεφαν εἰς τὰς πατρίδας τῶν. Εἰς μίαν μάλιστα ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτὰς, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Πολλοὶ Σλαῦοι τότε ἐμειναν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ταχέως ὅμως ἐξελληνίσθησαν. Ἀργότερα δὲ ὁ Ἡρόκλητος παρεχώρησεν εἰς τὴν σλαβικὴν φυλὴν τῶν Σέρβων τὴν σημερινὴν Σερβίαν διὰ νὰ κατοικοῦν.

2. Οἱ Βούλγαροι.

Ἀκόμη φοβερότεροι ἐχθροὶ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἦσαν οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν λαὸς τουρκικῆς καταγωγῆς, κατὰ μέσα δὲ τοῦ 5 αἰῶνος ἐπροχώρησαν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας εἰς τὴν σημερινὴν νοτιοδυτικὴν Ῥωσίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ Σλαῦοι, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρχισαν συχνὰ νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ἐπὶ τέλος δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πρωτονότος τὸ 679 ἠναγκάσθη νὰ τοὺς παραχωρήσῃ τὴν χώραν, ἡ ὁποία εἶναι μετὰξὺ τοῦ Δουνάβειος καὶ τοῦ Αἴμου. Ἡ χώρα αὕτη ἔκτοτε ὠνομάσθη Βουλγαρία. Ἀλλὰ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦσαν ἐγκατεστημένοι πρὶν διάφορα σλαβικὰ φυλαί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερο πολιτισμένοι ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Βούλγαροι τότε ἀνεμείχθησαν μὲ τοὺς Σλαῦους καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπῆραν τὴν γλῶσσαν τῶν καὶ ἐξεσλαβίσθησαν.

Ἄλλὰ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἀφ' οὗ ἔγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, δὲν ἔπανσαν τὰς ἐπιδρομὰς. Δι' αὐτὸ τὸ κράτος πολὺν συγχνὰ ἔκαμνε πόλεμον ἐναντίον των καὶ τοὺς ἐταπεινῶεν. Ἰδίως τοὺς ἐταπεινῶσαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δύο μεγάλοι Ἕλληνες βασιλεῖς, ὁ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ὁ Λέων Ε', οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύο ἀνῆκαν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε' ἀπὸ τὸ 758 ἕως τὸ 785 πολεμεῖ ἐναντίον των. Τοὺς νικᾷ πολλάκις, κυριεῦει πολλὰς πόλεις των, συλλαμβάνει πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἐν γένει κάμνει εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφὰς καὶ τοὺς περιορίζει εἰς τὴν χώραν των.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου, οἱ Βούλγαροι πάλιν ἐπῆραν θάρρος ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τοῦ κράτους ἕνεκα τῆς εἰκονομαχίας, καὶ ἤρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς των. Ἀρχηγὸς των τότε ἦτο ὁ περίφημος διὰ τὴν σκληρότητά του Κροῦμος. Ἄλλ' ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος τὸ 802, ἀναδιοργανῶνει τὸν στρατὸν, καὶ τὸ 809 ἐκστρατεύει ἐναντίον των καὶ τοὺς νικᾷ. Ἄλλὰ εἰς δευτέραν ἐκστρατείαν του ἐπροχώρησε πολὺ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας. Ἐκεῖ εὐρέθη αἰφνιδίως περικυκλωμένος εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἀπὸ ἀπειρῶν Βουλγάρων. Ὁ Νικηφόρος μὲ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἀφ' οὗ ἐπολέμησαν γενναίως, φονεύονται. Ὁ Κροῦμος τότε ἔδειξε τὴν βουλγαρικὴν σκληρότητά του. Ἐνέδυσσε τὸ κρανίον τοῦ Νικηφόρου μὲ ἄργυρον καὶ τὸ μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον κατὰ τὰ συμπόσια. Τὸ κακούργημα ὅμως αὐτὸ τοῦ Κρούμου πολὺ ταχέως ἐξεδικήθη, ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ε' ὁ Ἀρμένιος.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν, πού ἔπαθεν ὁ ἑλληνικὸς στρατός, οἱ Βούλγαροι ἐπέρασαν τὸν Αἶμον καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν Θράκην, ἐληλάτησαν ὅλην τὴν χώραν ἕως τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔπειτα συνεγκεντρώθησαν εἰς τὴν πόλιν Μεσημβρίαν. Ἐκεῖ ἔρχεται καὶ ὁ Λέων ὁ Ε' μὲ νέον στρατὸν καὶ γίνεται πολὺ φοβερὰ μάχη (814). Οἱ Βούλγαροι ἔπαθαν τοιαύτην καταστροφὴν, ὥστε μόλις πολὺ ὀλίγοι ἐσώθησαν μὲ τὸν Κροῦμον πληγωμένον. Καὶ αὐτὸς ὅμως μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Ἐκτοτε πλέον οἱ Βούλγαροι περιορίσθησαν εἰς τὴν χώραν τοῦ Αἶμου χώραν των.

3. Εκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἔπαθαν εἰς τὴν Μεσημβρίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα Λέοντα τὸν Ε΄, ἠσύχασαν καὶ ἔπλευσαν τὰς ἐπιδρομάς. Τότε δὲ προσῆλθαν καὶ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν.

Δύο Ἕλληνες μοναχοὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος ἀπεφάσισαν νὰ κηρύξουν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς σλαυτικοὺς λαούς. Ἐμαθαν τὴν σλαβικήν γλῶσσαν, τῆς ἔκαμαν ἀλφάβητον μὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ μετέφρασαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἄλλα βιβλία τῆς ἐκκλησίας εἰς αὐτήν. Ἐπειτα ἐπῆγαν εἰς τοὺς Σλαύους, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν πέραν τοῦ Δουνάβειος, ἐπίσης εἰς τοὺς Σέρβους καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς ἐδίδαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Οὕτω οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ γίνονται Χριστιανοί.

Ὁ ἐκχριστιανισμὸς ὅμως τῶν Βουλγάρων κυρίως συνεπλήρωθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Φώτιον. Μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐβαπτίσθη ὁ τότε ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις, ὁ ὁποῖος κατόπιν ἐφρόντισε διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ κράτος του. Ἐκτοτε οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν ὁπώσοῦν νὰ πολιτίζονται καὶ ἰδίως οἱ εὐγενεῖς των. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐσπούδαζαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ Συμεὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος των ἐθεωρεῖτο ὡς Ἕλλην, διότι εἶχε μείνει πολὺν χρόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐσπούδαζε. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔμποροι Βούλγαροι ἐμάνθαναν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ συνήθιζαν τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, διότι ὅλαι αἱ παράλαι πόλεις τῆς Βουλγαρίας, Ἀγχιάλος, Μεσημβρία, Πύργος, Σωζόπολις καὶ ἄλλαι, κατοικοῦντο ὑπὸ Ἑλλήνων.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἀχάριστοι καὶ ἄπιστοι. Κάθε φορὰν, πού τὸ Κράτος ἦ εὐρίσκειται εἰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας ἢ ἔχει ἄλλον πόλεμον, οἱ Βούλγαροι ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ. Εὐτυχῶς τότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ ἔνδοξος Μακεδονικὴ δυναστεία, ἡ ὁποία κατεσύντριψεν ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κράτους καὶ ἀνεβίβασεν αὐτὸ εἰς τὴν μεγαλυτέραν του ἀκμὴν.

4. Ἡ Μακεδονικὴ Δυναστεία.

Ἀρχηγὸς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ὑπῆρξεν ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδῶν (867—886). Οὗτος ἦτο μὲν ταπεινῆς καταγωγῆς καὶ ἀπαίδευτος, ἀλλὰ συνετὸς καὶ πρακτικὸς ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους καὶ διὰ τὰ οἰκονομικά. Ὠσαύτως δὲν ἦτο μὲν ὁ ἴδιος στρατηγός, ἀλλ' ἤξευρε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς καταλλήλους ἄνδρας διὰ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Μὲ αὐτοὺς δέ, ὅπως εἶδαμεν, κατώρθωσε νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ἄραβας.

Οἱ διάδοχοί του Λέων ΣΤ' ὁ σοφός, Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος καὶ Ῥωμανὸς Β' εἶναι ἄνθρωποι σοφοί, ἀλλ' ἀνίκανοι διὰ νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος. Μόλα ταῦτα καὶ αὐτῶν, καὶ ἰδίως τῶν δύο τελευταίων ἡ βασιλεία εἶναι ἔνδοξος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Ἡ μεταρρυθμίσις εἶχε κάμει τὸ θαῦμά της. Ἐσωτερικῶς τὸ κράτος διοικεῖται ἄριστα ἀπὸ ἐξόχους πολιτικούς. Ἐξωτερικῶς οἱ Φωκᾶδες καὶ ἄλλοι ἔνδοξοι στρατηγοὶ θριαμβεύουν ἐναντίον ὅλων τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κράτους. Δύο δὲ ἐξ αὐτῶν, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμανοῦ ἀνέρχονται εἰς τὸν θρόνον, ἐν ὅσῳ ὁ νόμιμος διάδοχος Βασίλειος ὁ Β' ἦτο ἀνήλικος.

Τέλος ὁ Βασίλειος ὁ Β' ἀγελθὼν τὸ (976) εἰς τὸν θρόνον, ἀφ' οὗ ἐνηλικιώθη, ἔφερρεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὸ κράτος εἰς τὴν μεγαλυτέραν του ἀκμὴν.

5. Πόλεμοι κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' Κωνσταντίνου Ζ' καὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα οἱ Βούλγαροι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Λέοντος ΣΤ'. Ἡγεμῶν αὐτῶν εἶχε γίνεαι ὁ υἱὸς τοῦ Βογόριδος Συμεών. Αὐτὸς ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Κατὰ πρῶτον λοιπὸν κυριεῖαι ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἕως τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Ἐπειτα ἤρχισεν ἐπιδρομὰς εἰς ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Τέλος

ονομάζει τὸν ἑαυτὸν του Τσάρον τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτορα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' φθάνει ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλὰ τότε εἶδεν, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ προσβάλλῃ τὴν Πόλιν καὶ ἔκαμε συνθήκην μὲ τοὺς Ἑλληνας (925).

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἀπέθανε καὶ ὁ Συμεὼν (927) καὶ οἱ Βούλγαροι ἠσύχασαν. Ἄλλὰ μόνον δι' ἕλιγον χρόνον. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Συμεὼν Πέτρου ἤρχισαν πάλιν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοὶ εἰς τὸ κράτος. Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων τότε ἦτο ὁ περιφημὸς στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς. Ἄλλὰ ἦτο ἀπησυχολημένος μὲ τοὺς Ἀραβας. Διὰ νὰ πολεμήσῃ λοιπὸν τοὺς Βουλγάρους παραινεῖ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων Σβετοσλαῦον νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Βουλγάρων. Πραγματικῶς ὁ Σβετοσλαῦος ὁρμᾷ ἐναντίον των, τοὺς νικᾷ καὶ κυριεύει ὅλην τὴν Βουλγαρίαν.

Ἄλλὰ τώρα ὁ Σβετοσλαῦος δὲν θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν σύμφωνα μὲ τὴν συμφωνίαν ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὸν Νικηφόρον. Ὁ Νικηφόρος τότε ἀρχίζει νὰ ἐτοιμάζεται διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ῥώσους. Δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως, διότι ἐδολοφονήθη ἔκ τινος συνωμοσίας, καὶ τὸν πόλεμον αὐτὸν μὲ τοὺς Ῥώσους καὶ Βουλγάρους τελειώνει ὁ διαδοχὸς του Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς. Ὁντως ὁ Ἰωάννης μὲ ἀρκετὸν στρατὸν ὁρμᾷ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, νικᾷ πολλάκις καὶ τοὺς Ῥώσους καὶ τοὺς Βουλγάρους μαζί, καὶ ἀναγκάζει τὸν Σβετοσλαῦον νὰ φύγῃ μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Ῥωσίαν. Τότε ὁ Ἰωάννης ὑπέταξεν ὅλην τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν ἔκαμεν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του.

6. Πόλεμοι κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν αὐτὴν τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ οἱ Ἕλληνες δὲν ἠσύχασαν ἀπ' αὐτούς. Ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Τσιμισκῆς, οἱ Βούλγαροι ἐπαναστατοῦν πάλιν καὶ κάμνουν βασιλεῶ τιν ἕνα εὐγενῆ Βούλγαρον τὸν Σαμουήλ. Ἦτο κατάλληλος εὐκαιρία δι' αὐτούς τότε, διότι τὸ ἑλληνικὸν κράτος εὐρίσκετο εἰς μεγάλην ἀνωμαλίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ ἀνέλαβε (976) τὴν κυβέρνησι-

σιν τοῦ κράτους ὁ ἴδιος νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου Βασίλειος ὁ Β΄, νέος εἴκοσιν ἔτων. Αὐτὸ μερικοὶ στρατηγοὶ ἐθεώρησαν ὡς εὐκαιρίαν διὰ νὰ καταλάβουν τὸν θρόνον, καὶ ἐσήκωσαν ἐπανάστασιν. Ἐξ αὐτῶν λοιπὸν ἐπωφελήθη ὁ Σαμουὴλ καὶ ἀρχίζει νὰ

Εἰκ. 11. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος.

κάνημ εἰς τὸ κράτος φοβερὰς ἐπιδρομὰς. Κυριεῦει ὅλην τὴν Μακεδονίαν ἐκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἠπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, εἰσβάλλει εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἀπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Σαμουὴλ τώρα σχεδιάζει νὰ ἰδρῦσῃ ἓνα μέγα Βουλγαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐπεκτείνεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀφήσουν τὸν Σαμουὴλ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰ σχέδιά του, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Βασιλείων ἀπεδείχθη ἀνώτερος τοῦ Σαμουὴλ. Ἀφ' οὗ ἠσύχασεν ἀπὸ τὰς στάσεις, ἤρχισε τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Βουλγάρους.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσε 42 ἔτη καὶ ἐξηπλώθη ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ Βασίλειος ἄλλοῦ ὁ ἴδιος καὶ ἄλλοῦ μὲ τοὺς στρατηγοὺς του, πολεμῆ τοὺς Βουλγάρους καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἠπειρον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Πλησίον δὲ εἰς τὸν Σπερχεῖον ποταμὸν τὸ 996 ὁ στρατηγὸς τοῦ Βασιλείου Νικηφόρος Οὐδρανὸς νικᾷ τὸν Σαμουὴλ καὶ καταστρέφει ὅλον τὸν στρατὸν του. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουὴλ πληγώνεται κατὰ τὴν μάχην καὶ μόλις σφύζεται διὰ τῆς φυγῆς.

Ἀπὸ τότε ὁ πόλεμος περιορίζεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Βασίλειος κατ' ἔτος ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, συνάπτει πολλὰς μάχας καὶ κυριεῦει πολλὰ φρούρια. Ἀλλὰ καὶ οἱ Βούλγαροι ἔχουν μέγα πείσμα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1014 ἡ ἀντίστασις τῶν θραύεται.

Ὁ Βασίλειος συνήθισε νὰ εἰσβάλλῃ πάντοτε ἀπὸ τὴν κλεισούραν Κλειδίον (Δεμιρ-Ισσάο). Ἐκεῖ ὁ Σαμουὴλ τὸ 1014 κατε-

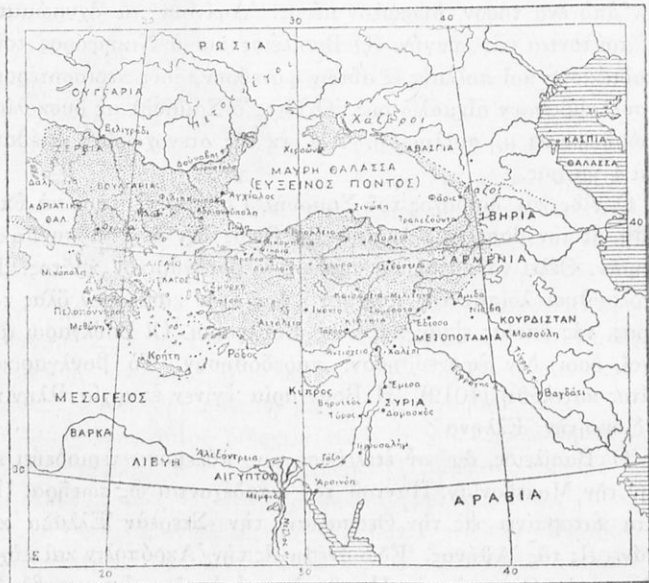
κεύασεν ένα οχύρωμα και ἐπερίμενε τὸν Βασίλειον. Ὁ Βασίλειος προσπαθεῖ, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ κυριεύσῃ τὸ οχύρωμα. Ἐναγκάζεται νὰ τὸ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ ὑφίσταται πολλὰς ζημίας, διότι οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐκτυποῦσαν ἀπὸ ὑψηλά. Τότε ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας μὲ ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ πηγαίνει γύρω ἀπὸ ἓνα ὑψηλὸν καὶ ἀπότομον βουνόν, ποῦ ἦτο πρὸς Ν. τοῦ Κλειδίου καὶ ἔρχεται ὀπισθεν τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι τὰ ἔχασαν, διότι δὲν ἐπερίμεναν ποτὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἔλθουν ἀπὸ ἓνα τόσον δύσκολον μέρος. Ἀφίνουν τὰ οχύρωματα καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Νικηφόρος τοὺς καταδιώκουν καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν φονεύουν, τοὺς περισσοτέρους δὲ συλλαμβάνουν αἰχμαλώτους. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουὴλ μὲ δυσκολίαν κατώρθωσε νὰ μὴ συλληφθῇ. Ἀλλ' ἐκ τῆς στενοχωρίας ἀπέθανε μετὰ 4 ἡμέρας.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαμουὴλ Γαβριὴλ ἐξήτησε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ ὁ Βασίλειος δὲν δέχεται συνθηκολόγησιν. Θέλει νὰ καταλύσῃ τελείως τὸ βουλγαρικὸν κράτος. Ἐξηκολούθησε λοιπὸν τὸν πόλεμον, ἕως ὅτου κατέλαβεν ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχαν πάρει οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἀρχηγοί, ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν, παρεδόθησαν. Τὸ βουλγαρικὸν κράτος κατελύθη (1019). Ἡ Βουλγαρία ἔγινεν ἐπαρχία ἑλληνικὴ μὲ διοικητὴν Ἕλληνα.

Ὁ Βασίλειος, ἀφ' οὗ ἔτελείωσε τὸν πόλεμον, περιοδεύει εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Παντοῦ τὸν ὑποδέχονται ὡς σωτῆρα. Ἐπειτα καταβαίνει εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ φθάνει εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβληθῆ εἰς ναὸν τῆς Παναγίας. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἔρχεται διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἰσδοξὸς του εἰς τὴν Πόλιν γίνεται μὲ μεγάλην πομπήν. Τὸν θρίαμβόν του στολιζοῦν τὰ ἄπειρα λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἐκ τῆς Βουλγαρίας, καὶ ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν βασιλέων αὐτῆς, καὶ οἱ μεγαλύτεροι εὐγενεῖς Βούλγαροι. Τότε ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Βασίλειον τὸ ὄνομα Βουλγαροκτόνος, καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ τοῦ ἔμεινε εἰς τὴν Ἱστορίαν. Καὶ πολὺν δικαίως, διότι αὐτὸς ἔθραυσε ὀριστικῶς τὴν δύναμιν τῶν Βουλγάρων.

Μὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βουλγαρίας τὰ ὅρια τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπεκτείνονται πρὸς Β. μέχρι τοῦ Δουνάβειος. Ἄλλὰ καὶ πρὸς Α. καὶ πρὸς Δ. ἐπεκτείνονται τὰ ὅρια αὐτῆς. Ὁ Βασιλεὺς ἐν ᾧ διεξάγει τὸν φοβερὸν καὶ μακρὸν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων πόλεμον, κάμνει καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἔργα μεγάλα. Εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατεύει αὐτοπροσώπως καὶ ἐκτείνει τὰ ὅρια τοῦ Κράτους μέχρι τοῦ Κανκάσου, τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ

Εἶς 12. Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Εὐφράτου ποταμοῦ. Εἰς τὴν Ἰταλίαν δὲ οἱ στρατηγοὶ του στερέωνον τὴν κυριαρχίαν τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν.

Ἐπὶ τοῦ Βασιλείου τέλος συνέβη καὶ ἄλλο σπουδαῖον γεγονός. Ὁ υἱὸς τοῦ Σβετοσλαύου Βλαδίμηρος, ἀφ' οὗ ἔγινεν ἡγεμὸν τῶν Ρώσων, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Συνεννοήθη λοιπὸν μὲ τὸν Βασιλεῖον, ἐβαπτίσθη καὶ μετὰ τοῦτο ἔλαβε σύζυγον τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν τοῦ Βασιλείου Ἄγγαν. Τότε

κατὰ διαταγὴν τοῦ Βλαδιμήρου μυριάδες Ῥῶσοι ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸν Βορυσθένην ποταμὸν πλησίον τοῦ Κιέβου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθη ἡ ὁμοσικὴ ἐκκλησία. Ἀρχηγὸς δὲ αὐτῆς ἦτο ὁ Μητροπολίτης Κιέβου, ὁ ὁποῖος διωρίζετο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

1. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαῖωνα.

Δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος, ἀφ' οὗ ἐπὶ τέλους ἀπηλλάχθη τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, καὶ νέος παρουσιάζεται κίνδυνος, αἱ σταυροφορίαί. Πρὸ τοῦ ὅμως νὰ πραγματοποιῶμεν αὐτάς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν, ὅποια ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, ἢ ὅποια ἔκαμε τὰς ἐκστρατείας αὐτάς εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ τῶν νιῶν Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, διάφοροι γερμανικοὶ λαοὶ εἰσώρμησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ. Οὗτοι κατέλυσαν αὐτό, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του δὲ ἴδρυσαν διάφορα βαρβαρικά κράτη, τὰ ὅποια ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεχριστιανίσθησαν καὶ ἐξελατινίσθησαν.

Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων οἱ Φράγκοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Γαλατίας, οἱ Ἄγγλοι τῆς Βρετανίας, οἱ Βησιγότθοι τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας, οἱ Βανδῆλοι τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ Ὀστρογότθοι τῆς Ἰταλίας. Ἐξ αὐτῶν πάλιν τὰ κράτη τῶν Βανδῆλων τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν Ὀστρογότθων τῆς Ἰταλίας κατελύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Κατόπιν τὴν μὲν βόρειον Ἰταλίαν κατέλαβον οἱ Λογγοβάρδοι καὶ ἴδρυσαν ἐδῶ νέον γερμανικὸν κράτος, εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Φράγγων οἱ Πάπαι ἴδρυσαν τὸ παπλικὸν κράτος, τὴν δὲ Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν κατέλαβαν οἱ Ἀραβες.

Ἐκ τῶν κρατῶν τούτων εἰς πολλὴν ἀκμὴν ἔφθασε τὸ Φραγ-

κικόν, ιδίως όταν έγινε βασιλεὺς αὐτοῦ ὁ Κάρολος ὁ μέγας. Αὐτὸς κατώρθωσε, α') νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν Λογγοβάρδων εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ νὰ τὸ προσθέσῃ εἰς τὸ κράτος του, β') νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀραβας μέρος τῆς Ἰσπανίας, καὶ γ') νὰ

Εἰχ. 13. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα.

ὑποτάξῃ ὅλους τοὺς πέραν τοῦ Ῥήνου γερμανικοὺς λαοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ δεχθοῦν τὸν Χριστιανισμόν.

Κατόπιν τούτων ὁ Κάρολος ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Τὸν τίτλον ὅμως αὐτὸν οὐδέποτε ἀνεγνώρισαν οἱ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νόμιμοι Ἕλληνες αὐτοκράτορες.

Ἡ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία ὀλίγον χρόνον διετηρήθη. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου διεσπάσθη. Ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσθησαν τρία κράτη, τὸ Γερμανικόν, τὸ Γαλλικόν καὶ τὸ Ἰταλικόν, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ἀργότερα καὶ τὸ Ἰταλικόν κράτος καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα περιῆλθαν εἰς

τὸ Γερμανικὸν κράτος. Ἐν γένει δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν συνέβησαν πολλὰ μεταβολαί. Πολλαὶ πόλεις αὐτῆς Μεδιόλανον, Βονωνία, Φλωρεντία κ. ἄ. ἔγιναν αὐτόνομοι, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπετέλεσαν δημοκρατικὰς πολιτείας. Ἰδίως δὲ προώδευσαν πολὺ δύο ναυτικαὶ πόλεις, ἡ Γένοβα καὶ μάλιστα ἡ Ἐνετία.

Ἡ Ἐνετία ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ αἰῶνας ἦτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Μὲ τὸ ἐμπόριον δὲ ποὺ ἔκαμνε μὲ αὐτὴν ἀπέκτησε μέγαν ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ ἔγινε μεγάλη ναυτικὴ δύναμις. Ἐνεκα δὲ τῶν σχέσεών της μὲ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἶχε προσλάβει καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ. Ὅλα αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς, ἡ τέχνη καὶ ἡ πολυτέλεια τῆς Ἐνετίας προῆλθαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Αὐτόνομος ἔγινεν ἡ Ἐνετία ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος.

Ἡ μέση Ἰταλία ἀποτελοῦσε τὸ παπικὸν κράτος.

Ἡ κάτω Ἰταλία τέλος μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος ὑπῆγετο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐκτοτε ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτὴν. Νορμανδοὶ ἀπὸ τὰς βορείας χώρας τῆς Εὐρώπης κατήλθαν μὲ τὰ πλοιαρία των εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν καὶ κατέλαβαν μέγα μέρος αὐτῆς (Νορμανδία). Ἐκεῖ ἴδρυσαν Νορμανδικὸν κράτος ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλεῦα τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ ἐξελατινίσθησαν καὶ ἐξεχριστιανίσθησαν. Κατόπιν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἦλθαν καὶ κατέλαβαν τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν καὶ ἴδρυσαν κράτος νορμανδικόν, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξιταλίσθη.

Τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης κατεῖχαν λαοὶ γερμανικοὶ, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τρία κράτη, τῆς Δανίας, τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Νορβηγίας. Τὰ κράτη αὐτὰ μόλις τὸν 11ον αἰῶνα ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἤρχισαν νὰ πολιτίζωνται.

Τὴν Βρεττανίαν εἶχαν καταλάβει οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν τὸν 8ον αἰῶνα. Ἐναντίον τῶν Ἄγγλων πολλὰς ἐπιδρομὰς εἶχαν κάμει οἱ Δανοί. Τὸ 1066 δὲ κατέλαβε τὴν Ἀγγλίαν ὁ ἡγεμὼν τῶν Νορμανδῶν τῆς Γαλλίας Γουλιέλμος ὁ κατακτητῆς. Ἐξ αὐτοῦ κατάγονται οἱ μέχρι σήμερον βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν τέλος οἱ Ἰσπανοὶ ἐπανεστάτησαν κατὰ

τῶν Ἀράβων καὶ ἐσχημάτισαν διάφορα μικρὰ χριστιανικὰ βασίλεια. Τὰ βασίλεια αὐτὰ κατόπιν συνεχωνεύθησαν εἰς δύο, τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Καστιλίας καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ἀράβας. Ἀργότερα δὲ καὶ αὐτὰ πάλιν συνενώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῆς Ἰσπανίας. Ἡ Πορτογαλλία ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον κράτος.

2. Ἡ κοινωνία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαῖωνα.

Ἡ κοινωνία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαῖωνα εὐρίσκεται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ὅλα τὰ κτήματα τὰ ἔχουν ἰδιοκτησίαν τῶν, φεουδῶν, ὅπως ἔλεγαν, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑποτελεῖς οἱ μὲν εἰς τοὺς δὲ μέχρι τοῦ βασιλέως. Ὁ λαὸς εἶναι δοῦλος, ὑποχρεωμένος νὰ καλλιερῆ τοὺς ἀγρούς τῶν κυρίων του, τῶν φεουδαρχῶν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ λέγεται φεουδαλισμός.

Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς εἶναι ἄγριοι καὶ ἀμόρφωτοι. Οἱ εὐγενεῖς μόνον τὴν ἀνδρείαν τιμοῦν, διότι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ μόνη ἀπασχόλησις, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἰδέαν τῶν ἰσχυροῦν εἰς ἐλεύθερον ἄνθρωπον. Ἔνεκα τούτου ἔχουν πολὺ ἀνεπτυγμένον καὶ τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εὐγενεῖς ἐμάχοντο πάντοτε ἔφιπποι, ὀνομάζοντο ἰππῶται καὶ τὸ νὰ ἔχη τις τὰς ἀρετὰς τοῦ ἰππῶτου ἐλέγεται ἰπποτισμός.

Τὸ μόνον μορφωμένον στοιχεῖον τῆς κοινωνίας εἶναι ὁ κληρικός. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολιτίστων ἀνθρώπων τοῦ μεσαίωonos, ὁ κληρικός εἶχε μεγάλην δύναμιν, καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας τῶν ὁ Πάπας.

3. Αἰτίαι τῶν σταυροφοριῶν.

Σταυροφορίαι ὀνομάζονται εἰς τὴν Ἱστορίαν αἱ ἐκστρατεῖαι, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους τόπους ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανούς, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν αὐτούς. Ἐξ ἀρχῆς οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἐθεωροῦσαν ὡς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Πα-

λαιστίνην καὶ νὰ προσκυνήσουν τοὺς Ἁγίους τόπους, τοὺς ὁποίους ἐπάτησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐν ὄσφ μὲν τὰ μέρη αὐτὰ κατεῖχαν οἱ Ἄραβες, οἱ προσκυνηταὶ δὲν εὗρισκαν πολλὰ ἐμπόδια. Τώρα ὅμως τὰ πράγματα εἶχαν ἀλλάξει.

Ὅταν οἱ Ἄραβες ἤρχισαν νὰ παρακαμάζουν, ἐφανερώθη νέος λαὸς πολεμικώτερος, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησε τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Ὁ λαὸς αὐτός, ἦσαν οἱ Σελδζοῦκοι Τοῦρκοι. Αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλα τὰ μωαμεθανικὰ κράτη τῆς Ἀσίας καὶ μαζί μὲ αὐτὰ ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἐπειτα ὤρμησαν καὶ ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν μέχρι τῆς Νικαίας.

Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ Σελδζοῦκοι Τοῦρκοι τώρα κατεδίωκαν καὶ ἐβασάνιζαν τοὺς προσκυνητάς. Οἱ προσκυνηταί, ὅταν ἐπέστρεφαν εἰς τὴν Εὐρώπην, διηγοῦντο φυσικὰ τὰ παθήματά των. Ἔνεκα τούτου ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην μεγάλη ἀγανάκτησις ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ἐσχηματίσθη ἡ ἰδέα, ὅτι ἔπρεπεν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους τόπους.

4. Πρώτη σταυροφορία.— Ἀλέξιος Κομνηνός.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἓνας μοναχός, ὁ Πέτρος ὁ ἐρημίτης, εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ὅταν ἐπέστρεψε ὀπίσω, διηγεῖτο τὰ βάσανα, ποῦ ὑπέφερεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Αὐτὰ τὰ ἔμαθε καὶ ὁ Πάπας καὶ παρήγγειλε καὶ εἰς τὸν Πέτρον καὶ εἰς ἄλλους μοναχοὺς νὰ περιέλθουν ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ κηρύξουν ἐξ ὀνόματός του ἕρῶν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀπίστων.

Τὸ κήρυγμα ἐπέτυχε λαμπρὰ. Χιλιάδες ἄνθρωποι ἀπὸ ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὸν Ἅγιον Τάφον καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἡγεμόνες. Ὅλοι ἔρραψαν εἰς τὸν ὄμιόν των ἓνα κόκκινον σταυρόν, διὰ νὰ δηλώσουν τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὀνομάσθησαν **σταυροφόροι** καὶ αἱ ἐκστρατεία αὐταὶ **σταυροφορίαι**.

Οἱ σταυροφόροι δὲν ἐξεκίνησαν ὅλοι μαζί ἐξ ἑνὸς τόπου, ἀλλ' ἕκαστος ἐκ τῆς πατρίδος του, συνεκεντρώθησαν δὲ ὅλοι ἔμπροσθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καθ' ὁδὸν ὅμως ἔφεραν μεγάλας καταστροφάς εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπὸ τὰς ὁποίας διῆλθαν. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἔγινεν αἰτία νὰ μεγαλώσῃ ἀκόμη περισσότερο τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον εἶχαν οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς δυτικούς ἀπὸ τὸν χωρισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο τότε ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, ἀνὴρ μὲ μεγάλην στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν ἱκανότητα. Ὅταν οἱ σταυροφόροι ἔφθασαν ἔμπροσθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀλέξιον νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς πλοῖα διὰ νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀσίαν, προσέτι δὲ νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπιχείρησίν των. Ὁ Ἀλέξιος τὰ ὑπεσχέθη ὅλα αὐτά. Τοὺς ὑπεχρέωσεν ὅμως νὰ ὀρκισθοῦν, ὅτι ὅλα τὰ μέρη, ὅσα θὰ κυριεύσουν, θὰ τὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος, διότι εἰς αὐτὸ ἀνῆκαν ἐξ ἀρχῆς. Ὁ Ἀλέξιος τότε ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς πλοῖα καὶ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἔστειλε μαζί των ἕνα σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ 40 χιλ. ἀνδρας (1096).

Κατὰ πρῶτον οἱ σταυροφόροι ἐπολιορκήσαν τὴν Νίκαιαν, τὴν ὁποίαν κατεῖχαν οἱ Σελτζούκοι Τοῦρκοι. Ἡ πολιορκία δὲν διήρκεσε πολὺ. Οἱ Τοῦρκοι ἐστενεχωρήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ παραδώσουν τὴν Νίκαιαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, διότι δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς σταυροφόρους. Εἰς τοὺς σταυροφόρους ἔκακοφάνη τὸ πρᾶγμα, διότι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἠμπόρεσαν νὰ λεηλατήσουν τὴν πόλιν. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ εἰποῦν τίποτε.

Ἀπὸ τὴν Νίκαιαν διέσχισαν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν καί, ἀφ' οὗ ἔκαμαν πολλὰς μάχας μὲ τοὺς Τοῦρκους, ἦλθαν εἰς τὴν Συρίαν. Ἐδῶ ὅμως ἔδειξαν τὴν διάθεσίν των. Ὅταν ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν, δὲν ἠθέλησαν, ὅπως εἶχαν συμφωνήσει μὲ τὸν Ἀλέξιον, νὰ τὴν δώσουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Τὸ ἴδιον ἔκαμαν, καὶ ὅταν κατόπιν ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἐσχημάτισαν λοιπὸν ἐδῶ φραγκικὸν βασίλειον. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς σταυροφορίας Γοδοφρέδος Βουϊλλῶνος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἐμοιράσθησαν τὰς πόλεις ὡς ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως ὅτι οἱ σταυροφόροι δὲν ἐτήρησαν τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχαν κάμει μὲ τὸν Ἀλέξιον, ἀλλὰ καὶ ἐφέρθησαν πολὺ σκληρῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Ἐξεδίωξαν ὅλους τοὺς Ἑλληνας ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους καὶ ἐγκατέστησαν Λατίνους. Τότε πλέον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν ἐγίγαντώθη, διότι ἀπεδείχθη ὅτι οἱ Λατῖνοι ἐζήτουν νὰ προσελκύσουν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν.

5. Βα, Γη καὶ Δη σταυροφορία.

Ἡ ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ ἡ ἴδρυσις ἐκεῖ φραγκικοῦ βασιλείου ἠῤῥησε τὸν ζῆλον τῶν Εὐρωπαίων διὰ τὰς σταυροφορίας. Τοῦτο ἦτο πολὺ ἀναγκαῖον, διότι τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ ἦτο περικυκλωμένον ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ διατηρηθῇ. Τὸ 1147 λοιπὸν ἐγίνε δευτέρα σταυροφορία, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Τὸ 1187 ὅμως ὁ σουλιτᾶνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνος ἐνίκησε τοὺς Φράγκους καὶ ἐγίνε κύριος τῆς Ἱερουσαλήμ. Εἰς τοὺς Φράγκους δὲν ἔμεινε πλέον παρὰ μόνον ἡ βόρειος Παλαιστίνη. Τοῦτο ἐπροκάλεσε τρίτην σταυροφορίαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ αὕτη χωρὶς ἀποτέλεσμα. Οἱ Φράγκοι δὲν κατώρθωσαν νὰ πάρουν ὀπίσω τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἡ ἀποτυχία τῆς τρίτης σταυροφορίας ἐπροκάλεσε ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη καὶ τετάρτην. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς ἦσαν ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός καὶ ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας Βαλδουῖνος. Διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς κακουχίας ἀπεφάσισαν νὰ ὑπάγουν εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους διὰ θαλάσσης. Ὅλοι οἱ σταυροφόροι λοιπὸν συνήχθησαν εἰς τὴν Ἐνετίαν, ἵνα ἀπὸ ἐκεῖ πλεύσουν εἰς τὴν Ἀσίαν μὲ πλοῖα ἐνετικά. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐσύμφερεν εἰς τοὺς Ἐνετούς. Οἱ Ἐνετοὶ εἶχαν μεγάλα συμφέροντα μὲ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ πρὸ ὀλίγου εἶχαν λάβει ἀπ' αὐτοὺς μεγάλα προνόμια. Ἐνεκα τούτου ὁ τότε δόγης (ἀρχηγός) τῶν Ἐνετῶν, ὁ γέρον καὶ πανοῦρλος Λάνδολος, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους τόσην ἀμοιβὴν ὅσην ἤξευρεν ὅτι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ πληρώσουν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἔφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Κ)πολιν αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ Ἀλέ-
Α. Χωραφᾶ Ἱστορία Ε' Δημοτικῶ

ξιος Γ' Ἄγγελος. Εἶχε καταλάβει τὸν θρόνον, ἀφοῦ ἐτύφλωσε καὶ ἐφνυλάκισε τὸν αὐτοκράτορα ἀδελφόν του Ἰσαάκιον. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου ὅμως Ἀλέξιος κατορθώνει νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν Κ)πολιν καὶ πηγαίνει εἰς τὴν Λύσιν. Ἐκεῖ ἔρχεται εἰς τὸν Πάπαν καὶ τοῦ ὑπόσχεται νὰ ὑποτάξῃ εἰς αὐτὸν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἂν τὸν βοηθήσῃ νὰ πάρῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του. Ὁ Πάπας ἐννοεῖται ὅτι ἤκουσε τὸ πρᾶγμα μὲ μεγάλην του εὐχαρίστησιν, καὶ τὸν ἔστειλε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς σταυροφόρους.

Καὶ εἰς τοὺς σταυροφόρους ὁ Ἀλέξιος ὑπόσχεται τὰ ἴδια καὶ προσέτι ὅτι θὰ τοὺς συνδράμῃ μὲ χρήματα καὶ μὲ στρατόν, διὰ νὰ κυριεύσῃ τοὺς Ἅγιους τόπους. Αἱ προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου ἐσυμβιβάζοντο θαυμάσια μὲ τοὺς σκοποὺς τοῦ γέρω—Δανδόλου. Ἐξ ἄλλου οἱ σταυροφόροι ἦσαν στενοχωρημένοι, διότι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ οἰκονομήσῃ τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα, διὰ νὰ μεταφερθοῦν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν εἰς τὴν Συρίαν. Ἀποφασίζεται λοιπὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ πρῶτον εἰς τὴν Κ)πολιν, καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1203 ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων μὲ 40 χιλιάδες ἄνδρας παρουσιάζεται ἔμπροσθεν τῆς βασιλευούσης.

6. Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Ὁ Ἀλέξιος Γ', ὅταν ἔμαθε τοὺς σκοποὺς τῶν σταυροφόρων, ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται. Ἄλλ' ὁ στρατός, τὸν ὁποῖον εἶχε συνάξει, δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ παραταχθῇ ἐναντίον τῶν σταυροφόρων. Οἱ σταυροφόροι λοιπὸν ἀποβιβάζονται χωρὶς ἐμπόδιον, γίνονται κύριοι τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ πολιορκοῦν τὴν Κ)πολιν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀλέξιος Γ' κάμνει μερικὰς μικρὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον των, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει τίποτε. Ἀπελπίζεται καὶ φεύγει ἀπὸ τὴν Κ)πολιν.

Τότε οἱ κάτοικοι ἐξάγουν ἐκ τῆς φυλακῆς τὸν γέροντα Ἰσαάκιον καὶ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Ἰσαάκιος ἐπικυρώνει τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχαν κάμει μὲ τὸν υἱὸν του οἱ σταυροφόροι, καὶ ὁ Ἀλέξιος μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῶν σταυροφόρων εἰσέρχεται εἰς τὴν Κ)πολιν καὶ ἀνακηρύσσεται συμβασιλεὺς τοῦ πατρὸς του ὡς Ἀλέξιος Δ'.

Ἄλλὰ ἡ ἐκτέλεσις τῆς συνθήκης, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει ὁ Ἀ-

λέξιος, δὲν ἦτο εὐκόλος. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ὅπως δῆποτε τὸ ἔτακτοποίησεν. Ἦνάγκασε τὸν τότε Πατριάρχην νὰ ἀνακηρύξῃ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὸν Πάπαν ὡς πρῶτον ἐπίτροπον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλὰ δι' αὐτὸ οἱ σταυροφόροι καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἐνδιεφέροντο καὶ πολὺ. Αὐτοὶ ἤθελαν τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὁ Ἀλέξιος. Ἄλλὰ μὲ ὅλας του τὰς προσπάθειάς καὶ μὲ ὅλας τὰς καταπιέσεις, πού ἔκαμεν εἰς τὸν λαὸν ὁ Ἀλέξιος, δὲν ἤμπορεῖ νὰ συνάξῃ, ὅσα ὑπεσχέθη.

Οἱ σταυροφόροι τώρα ἀρχίζουν νὰ γίνονται ἀπειλητικοί. Ἄλλὰ καὶ ὁ λαὸς εἰς τὴν Κ]πολιν ἐξεγείρεται. Ἐνας ἱκανὸς στρατηγὸς ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Μούρτζουφλος, φονεύει τὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ καταλαμβάνει αὐτὸς τὸν θρόνον. Ὁ γέρον Ἰσαάκιος ἀπὸ τὴν λύπην του ἀπέθανεν. Οἱ σταυροφόροι τότε πολιορκοῦν πάλιν τὴν Κ]πολιν καὶ ἀρχίζουν τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς.

Ὁ Αὐτοκράτωρ μάχεται μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει τίποτε. Ἐπὶ τέλους οἱ σταυροφόροι τὴν 12 Ἀπριλίου 1204 κάμνουν μεγάλην ἔφοδον καὶ κατορθώνουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Πόλιν. Ὁ Ἀλέξιος φεύγει. Μερικοὶ ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν ἀπελπισθῆ τελείως ἀκόμη συνέχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἀνακηρύσσουν ἄλλον αὐτοκράτορα, τὸν γενναῖον στρατηγὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν κατορθώνει νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν λαὸν καὶ φεύγει ἀπηλπισμένος μὲ τοὺς ὁπαδούς του. Οἱ σταυροφόροι πλέον γίνονται κύριοι ὅλης πόλεως.

Αἱ σφαγαί, αἱ ἀρπαγαί, αἱ ἱεροσυλῖαι καὶ αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν περιγράφονται. Ἐλεηλάτησαν καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρα καὶ τὰς πτωχὰς οἰκίας καὶ ὅλα τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα. Αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας γυμνώνουν ἀπὸ τὰ κοσμήματά των, καὶ τὰ ἅγια ποτήρια μεταχειρίζονται διὰ νὰ πίνουν οἶνον. Αὐτὴν τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἣ ὁποία ἦτο κατασκευασμένη ἀπὸ χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους, τὴν κατακομματιάζουν καὶ τὴν μοιράζονται ἀναμεταξύ των. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι, καὶ ἰδίως τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ὅσοι ἀπέφυγαν τὴν σφαγὴν, φεύγουν εὐχαριστήμενοι, πού ἠμπόρεσαν νὰ σώσουν τὴν ζωὴν των.

Ἄλλὰ οὔτε τῶν καλλιτεχνημάτων ἐφείσθησαν, ὅσα ἐπὶ 900

ἔτι εἶχαν συγκεντρώσει οἱ αὐτοκράτορες, διὰ νὰ στολίζουσι τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν πόλιν. Πολλὰ ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἄλλων μεγάλων καλλιτεχνῶν κατεστράφησαν. Ἐπίσης κατεστράφησαν τότε ἀπὸ τὰς πυρκαϊᾶς, ποὺ ἔθεσαν εἰς τὴν πόλιν οἱ σταυροφόροι, πολλὰ χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης κατέστρεψαν τὴν Κ[η]πολιν, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς προπύργιον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Κ[η]πολις 9 αἰῶνας ἀπέκρουσε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων καὶ τοῦ Ἰσλαμισμού καὶ ἠμπόδισεν αὐτοὺς νὰ ἐξαπλωθῶν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ἙΛΛΑΔΙ

Ἡ Διανομὴ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ σταυροφόροι, ἄφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὸ 1204 τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνόμισαν, ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ κυριεύσουσι εὐκόλως καὶ ὅλην τὴν Ἑλλ. Αὐτοκρατορίαν. Ἐμοιράσθησαν λοιπὸν αὐτὴν ἀναμεταξύ των. Αὐτοκράτορα ἐξέλεξαν τὸν κόμητα τῆς Φλάνδριας Βαλβουῖνον, καὶ εἰς αὐτὸν ἔδωκαν τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν Θράκην καὶ ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς ἔλαβε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα μετὰ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ ὡς ὑποτελὴς τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ δὲ Ἑνετοί, οἱ ὁποῖοι ἀπέβλεπαν περισσότερον εἰς τὰ ἐμπορικά των συμφέροντα, ἐπροτίμησαν νὰ λάβουσι ὅλας τὰς νήσους, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἡπειρον καὶ ἅπ' αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἡμισυ μέρος. Ἐλαβον δὲ ἀκόμη καὶ τὸ προνόμιον ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ εἶναι πάντοτε Ἑνετός.

Ἡ Ἑλληνικὴ λοιπὸν Αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς τρία μέρη, τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ αὐτοκράτορα τὸν Βαλδουῖνον, τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ βασιλέα τὸν Βονιφάτιον, καὶ τὸ μερίδιον τῶν Ἑνετῶν. Καὶ θεωροῦσαν μὲν ὅλοι.

κατ' ἔτος καὶ ὠρισμένον χρηματικὸν ποσὸν καὶ ὠρισμένους στρατιώτας. Ἄλλὰ τὰς ὑποσχέσεις τῶν οὐτὰς σπανίως ἐκτελοῦσαν καὶ πολλάκις ἐπολεμοῦσαν ἀναμεταξύ τῶν.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ὅτι μὲ τοιοῦτο σύστημα ἡ λατινικὴ κατάκτησις δὲν ἤμποροῦσε νὰ διαρκῆσῃ ἐπὶ πολὺ. Ἐπειτα ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἤμποροῦσε νὰ μείνῃ μὲ τὰς χεῖρας σταυρωμένας, ὅπως ἐπερίμεναν οἱ σταυροφόροι. Οἱ Φράγκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κ)πολιν, ἀλλὰ αἱ ἐπαρχίαι εἶχαν ἰσχυρὸν τὸ αἶσθημα τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, καὶ ἀντεστάθησαν εἰς τοὺς κατακτητὰς.

2. Κατάκτησις τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων. Σχηματισμὸς νέων Ἑλληνικῶν κρατῶν.

Αἱ αὐτοκρατορίαι τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος.
Ὅταν ὁ Βαλδουῖνος ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν του ἠθέλησε νὰ κατακτήσῃ τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας, εὗρηκεν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπερίμενε. Εἶδμεν ὅτι ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ὅταν πλέον οἱ Φράγκοι ἦσαν ἐντὸς τῆς Πόλεως, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἤμπορεσε νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν λαόν, ἔφυγεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ τὸν ἐπερικύκλωσαν πολυάριθμοι πρόσφυγες καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὅλοι δὲ αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Μ. Ἀσίας τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς αὐτοκράτορα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρῦθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν νέον ἑλληνικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νίκαιαν.

Ὁ Λάσκαρις ὀργάνωσε στρατὸν ἀπὸ ἐντοπίους καὶ μὲ αὐτὸν δὲν ἄφισε τὸν Βαλδουῖνον νὰ προχωρήσῃ πολὺ πέραν ἀπὸ τὸν Βόσπορον. Ἄν τότε οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἦσαν συνενωμένοι, ἀμέσως θὰ ἔξεδίωκαν τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ δυστυχίαν διηρέθησαν.

Εἰς τὰ βορειοανατολικά παραλία τῆς Μαύρης θαλάσσης ἐσηματίσθη ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τραπεζοῦντα. Καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν ἄλλον αὐτοκράτορα, ἓνα Κομνηνόν. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος κατέστη κράτος πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ διατηρηθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς μέχρι τῆς ἐποχῆς μας εἰς τὰ παραλία ἐκεῖνα τῆς Μαύρης θαλάσσης. Δυστυχῶς ὁμως

τότε δὲν ἠνώθη μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Φράγκους, ἀλλὰ ἔζησε ἕνα βίον ὅλως διόλου χωριστόν.

Ἡ Θράκη. Καί εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Θράκης ὁ Βαλδουῖνος δὲν εὗρηκεν ὀλίγας δυσκολίας. Οἱ Ἕλληνες τόσον πολὺ ἔμισοῦσαν τοὺς Φράγκους, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ μὲ τοὺς ἀσπονδοτέτους τῶν ἐχθρῶν τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι τελευταίως εἶχαν σχηματίσει πάλιν ἰδιαιτέρον κράτος. Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι τώρα μαζὶ νικοῦν τοὺς Φράγκους.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι, καὶ σύμμαχοι ὄταν εἶναι, εἶναι ἐπικίνδυνοι. Οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται καὶ ἀπὸ αὐτοὺς χειροτέρας καταστροφάς. Ἀποφασίζουσι λοιπὸν νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Φράγκους. Οἱ Φράγκοι τώρα ὑπόσχονται νὰ σεβασθοῦν τὴν θρησκείαν τῶν καὶ τὰς περιουσίας τῶν, καὶ κάμνουν ἡγεμόνα εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν τὸν στρατηγὸν τῶν Θεόδωρον Βρανᾶν Κομνηνόν, ὑπὸ τὸν ὅσον νὰ πληρώνη καὶ ἕτος ὠρισμένον φόρον καὶ νὰ παρέχη ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα 500 στρατιώτας.

Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάς. Ὁ Βονιφάτιος εὐκολώτερα κατέκτησε τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἔλαβε εἰς τὸ μερίδιόν του. Εἰς αὐτὸ πολὺ τὸν εὐκόλυσε τὸ ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Ἰσαακίου Μαργαρίταν, καὶ ὅτι εἶχε μαζὶ του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τὸν Μανουὴλ Ἀγγελον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου. Ἐκυρίευσεν λοιπὸν χωρὶς ἀντίστασιν ὅλην τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὅλας τὰς χώρας αὐτὰς τὰς ἐμοίρασεν εἰς τοὺς συναγωνιστάς του ὡς ὑποτελεῖς. Ἐσχηματίσθησαν λοιπὸν διάφορα μικρὰ ἡγεμονία ὑποτελεῖς εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπ' αὐτὰς ἐπισημοτέρα ἔγινε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸν Γάλλον Ὀθωνα Δελαρός.

Τὸ δεσποτῆτον τῆς Ἠπείρου. Ἐν ᾧ ὁ Βονιφάτιος ἐπροχωροῦσε χωρὶς ἐμπόδιον ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ἕως τὸν Ἴσθμόν, δυτικὰ τῆς Θεσσαλίας ὁ Ἕλληνισμὸς δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνὸς ἐσχημάτισεν ἐκεῖ ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ τοῦς ὄρεινοὺς κατοίκους τῆς χώρας αὐτῆς καὶ ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἠπείρον, Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν ἰδιαιτέρον ἑλληνικὸν

κράτος, με πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν. Τὸ κράτος αὐτὸ ἐξηπλώθη πρὸς Β. μέχρι τοῦ Δυρραχίου, πρὸς Ν. μέχρι τῆς Ναυπάκτου, κατέλαβε δὲ καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν καὶ αὐτὴν τὴν Κέρκυραν. Τὸ νέον αὐτὸ ἑλληνικὸν κράτος ὀνομάζεται δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου.

Αἱ χῶραι αὐταὶ σύμφωνα μετὰ τὴν συνθήκην διανομῆς ποῦ εἶχαν κάμει οἱ σταυροφόροι, ἀνῆκαν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς. Αὐτοὶ ὁμως ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀρκετὸν στρατὸν διὰ νὰ τὰς καταλάβουν, ἐσυμβιβάσθησαν μετὰ τὸν Μιχαήλ. Περιορίσθησαν μόνον εἰς τὸ Δυρράχιον, καὶ ὑπεχρέωσαν τὸν Μιχαήλ νὰ πληρώνη εἰς αὐτοὺς κατ' ἔτος μικρὸν φόρον καὶ νὰ παρέχη προστασίαν καὶ ἀσυδοσίαν φόρων εἰς ὅλους τοὺς Ἑνετοὺς ἐμπόρους.

Ἡ Πελοπόννησος. Καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον, ποῦ ἀνεφέραμεν, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ καταλάβουν παρὰ μόνον τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην. Ὅταν λοιπὸν ὁ Βονιφάτιος ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ, μερικοὶ Φράγκοι οἱ ὁποῖοι ἀνῆκαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν καταλάβουν. Οἱ ἐντόπιοι ἄρχοντες ἀντέταξαν μεγάλην ἀντίστασιν, ἀλλὰ ματαίως. Οἱ Φράγκοι ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Πελοποννήσου. Εἰς αὐτὸ ὁμως ἐβοήθησε τοὺς Φράγκους ἡ καλὴ των συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ἐντοπίους. Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες καὶ οἱ ἄρχοντές των διετήρησαν ὅλα τὰ προνόμια των. Ἡ γλῶσσα των, ἡ θρησκεία των καὶ ὅλαι των αἰσθητικαὶ ἦσαν σεβασταί.

Ὅλη ἡ Πελοπόννησος τότε διηρέθη εἰς βαρωνίας καὶ διωργανώθη ἀπὸ τοὺς Φράγκους κατὰ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ὁ ἀνώτερος ὅλων τῶν βαρῶνων ὀνομάζεται πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μωρέως, καὶ εἰς αὐτὸν ὅλοι οἱ βαρῶνοι ὀφείλουν ὑπακοήν. Πρίγκιψ δὲ τοῦ Μωρέως, κατ' ἀρχὰς γίνεται ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίτης. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Γουλιέλμος ἔφυγε καὶ μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔγινε πρίγκιψ ὁ Γοδοφρέδος Βιλλεαρδουίνος καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἔμεινε τὸ πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας.

Αἱ νῆσοι. Καὶ ἐκ τῶν νήσων ἡ Ἑνετία μόνον τὴν Κρήτην ἐκυρίευσεν μετὰ τὸ δικὸν της στρατὸν ἔπειτα ἀπὸ μεγάλους ἀγῶ-

νας μετοὺς Γενοναίους, οἱ ὅποιοι εἶχαν καταλάβει αὐτὴν προτῆτερα.

Τὴν Εὐβοίαν ἐκυρίευσαν Φράγχοι τοῦ Βονιφατίου Οἱ Ἐνετοὶ ἠρκέσθησαν εἰς ἐμπορικὰ μόνον προνόμια.

Τὰς Κυλάδας τέλος ἐκυρίευσαν με ἰδικά των μέσα εὐγενεῖς Ἐνετοί. Ἡ Ἐνετικὴ πολιτεία, ἐπειδὴ δὲν εἶχε στρατόν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς τοῦτο, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ εἶναι ὑποτελεῖς της. Τῶν εὐγενῶν αὐτῶν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μάρκος Σανούδος. Αὐτὸς ἐκράτησε διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὴν Νάξον καὶ ἐμοίρασεν ὅλας τὰς ἄλλας νήσους εἰς τοὺς ἄλλους ὡς ὑποτελεῖς του.

3. Τὰ ἑλληνικὰ κράτη μέχρι τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὅπως εἶδαμεν, εἶχαν σχηματισθῆ τρία ἑλληνικὰ κέντρα, τὰ ὅποια ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κ]πλόσεως, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου. Ἀλλὰ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπως εἶπαμεν, περιορίσθη εἰς τὰς ἀπομακρυσμένας χώρας τοῦ Πόντου. Τὴν ἀνασύστασιν λοιπὸν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπεχείρησαν τὰ δύο ἄλλα κράτη.

Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου κατ' ἀρχὰς προώδευσε πολὺ, ἰδίως ἐπὶ τοῦ δεσπότη Θεοδώρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαήλ. Ἐπειτα ἀπὸ μεγάλους πολέμους ὁ Θεόδωρος κατόρθωσε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Θεόδωρος τότε ἀνεκίρῳξε τὸν ἑαυτὸν του αὐτοκράτορα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπειτα ὅμως τὸ κράτος του ἀρχίζει νὰ παρακμάζῃ. Τὴν Θράκην καὶ ἀρκετὰ μέρη τῆς Μακεδονίας κυριεύουν οἱ Βούλγαροι. Τὸ ὑπόλοιπον κράτος διαίρεται εἰς δύο, τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης περιορισμένην μόνον εἰς ὀλίγα μέρη τῆς Μακεδονίας, καὶ τὸ παλαιὸν δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐλπίς, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀνακτῆσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐσβέσθη. Ἡ τιμὴ αὐτὴ ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας.

Είδαμεν πῶς ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς Θεόδωρος Λάσκαρις κατόρθωσε νὰ τὴν ἐπεκτείνει εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ νὰ περιορίσῃ τοὺς Φράγκους εἰς τὸν Βόσπορον. Ἡ δύναμις τῆς αὐτοκρατορίας ἠΰξησεν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θεοδώρου. Ὁ διάδοχος τοῦ Θεοδώρου καὶ γαμβρὸς τοῦ Ἰωάννης Βατάτζης πρῶτον καταλύει τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν προσαρτᾷ εἰς τὸ κράτος του. Ἐπειτα ἐπέρχεται ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτῶν, ὅσα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης εἶχαν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Κωνσταντινούπολις τώρα εἶναι γύρω-γύρω περιζωσμένη ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ οὔτε ὁ Βατάτζης κατόρθωσε νὰ τὴν κυριεύσῃ, διότι δὲν ἐπρόφθασεν, οὔτε ὁ υἱὸς του Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρις, διότι ἀπησχολήθη μὲ πολέμους ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠλείου. Τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέτυχεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου.

4. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1261).

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀμέσως μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κ]πολιν ἀπὸ τῶν Φράγκων. Ἦρξε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάζεται. Διὰ νὰ προλάβῃ κάθε ἀντιπερισπασμὸν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἀπὸ τὸν Δεσπότην τῆς Ἠλείου, ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον εἰς τὴν Θράκην μὲ ὀλίγον στρατόν.

Ὁ Στρατηγόπουλος μὲ τὸν στρατόν του φθάνει εἰς τὴν Σηλυβρίαν. Ἐκεῖ τὸν περικυκλώνουν πολλοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ περὶχωρὰ τῆς Κ]πόλεως, καὶ τοῦ ὑποδεικνύουν ὅτι εἶναι κατάλληλος περίστασις νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι ὁ Ἑνετικὸς στόλος μὲ ὅλον τὸν φραγκικὸν στρατὸν λείπουν διὰ μίαν ἡμέραν πλησίον ἐκστρατείας. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε διὰ μιᾶς ὑπογείου εἰσόδου εἰσάγει ἐντὸς τῆς Πόλεως 50 ἄνδρας. Αὐτοὶ ἀνοίγουν τὰς

πύλας καὶ ὁ Στρατηγόπουλος εἰσορᾷ μὲ ὄλον τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἀνακηρύσσει αὐτοκράτορα τὸν Μιχαήλ.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι σπεύδουν πρὸς τὸν εἰσελθόντα στρατὸν. Οἱ ὀλίγοι Λατῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν ἀντίστασιν, φονεύονται. Ὁ δὲ Φράγκος αὐτοκράτωρ φεύγει μὲ τὴν ἀκολουθίαν του μὲ ἓνα μικρὸν πλοῖον. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ἐνετικὸς στόλος. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες θέτουν πῦρ εἰς τὰς παραλιακὰς οἰκίας διὰ νὰ τοὺς φοβίσουν. Πραγματικῶς Ἐνετοὶ καὶ Φράγκοι παραλαμβάνουν τὰς οἰκογενείας των καὶ ἀποπλέουν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἀμέσως ἔστειλε ταχυδρομὸν καὶ ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα εἰς τὸν Μιχαήλ. Ὁ Μιχαήλ, μόλις ἔλαβε τὴν χαρμόσυνον εἴδησιν, ἔσπευσε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν θριαμβευτικῶς, καὶ μετ' ὀλίγον στέφεται μόνος αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας (1261).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ ΚΑΙ Η ΑΛΩΣΙΣ

• ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκτησαν τὴν Κων)πολιν, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρουν νὰ ἀναστήσουν τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, ὅπως ἦτο πρῖν. Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία τώρα περιορίζετο εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἰς ὀλίγας νήσους, καὶ εἰς τὰς αἰωνὰς ἐπαρχίας περὶ τὴν Νίκαιαν. Τὸ περισσότερον μέρος τῆς Μ. Ἀσίας κατεῖχαν, ὅπως εἶδαμεν, οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἔξοῦσε βίον ὅλως διόλου χωριστόν. Πολλὰς ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἑλλ. χερσονήσου καὶ τὰς νήσους κατεῖχαν οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἐνετοί. Ἀλλὰς κατεῖχεν ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐχθρὸς τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ τέλους οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, ποὺ ἐκυρίευσαν οἱ Φράγκοι τὴν Κων)πολιν, εἶχαν ἀποκτήσει τὴν ἀνε-

ξαοτησίαν των. Οί Σέρβοι μάλιστα τελευταίως είχαν έπεκτείνει την κυριαρχίαν των και εις την βόρειον Μακεδονίαν. Ἀργότερα δὲ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μιχαήλ μὲ τὸν βασιλέα των Στέφανον Δουσάν ἐκυρίευσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Νέστου, τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Δουσάν ἤτοιμάζετο νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε. Μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος του διηρέθη εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας.

Μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ πράγματα ἦσαν καλύτερα διὰ τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ἐκεῖ οἱ Παλαιολόγοι κατώρθωσαν κατ' ἀρχὰς νὰ καταλάβουν τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Μάνην καὶ τὸν Μιστραῖν. Ἐπειτα ὠργάνωσαν στρατὸν ἀπὸ ἐντοπίους καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Φράγκους καὶ νὰ κάμουν τὴν Πελοπόννησον ἰδιαίτερον ἑλληνικὸν κράτος. Τὸ κράτος αὐτὸ ὠνομάζετο δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου, καὶ δεσπότηι εἰς αὐτὸ ἦσαν ἀδελφοὶ ἢ υἱοὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

Αὕτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅταν παρουσιάσθη νέος ἐχθρὸς ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι. Εἰς αὐτοὺς πλέον μὲ τὴν ἐξασθένεισιν, ποῦ εἶχε τὸ κράτος, δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀντισταθῇ καὶ ἔπεσεν.

2. Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 12ου αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει ἡ φοβερὰ Μογγολικὴ ἐπιδρομή. Οἱ Μογγόλοι, λαὸς βάρβαρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας, κατέκτησαν εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος ὅλην σχεδὸν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν σημερινὴν Ῥωσίαν καὶ Πολωνίαν. Τὸ μέγαλον σελδζουικὸν κράτος τότε ἦτο διηρημένον εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν ἠναγκάσθησαν ὅλοι νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀρχὴν τῶν Μογγόλων.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἕνας Τοῦρκος ἀρχηγός, ὁ Ἐρτογρούλ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς Μογγόλους, ἦλθε μὲ τὴν φυλὴν του ἀπὸ τὴν μέσην Ἀσίαν εἰς τὸν Σελδζουϊκὸν Σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου καὶ ἐπρόσφερεν εἰς αὐτὸν τὰς ὑπηρεσίας του. Ὁ σουλτᾶνος τὸν ἐδέχθη μὲ εὐχαρίστησιν καὶ τοῦ παρεχώρησε μικρὰν χώραν εἰς τὰ

σύννορα τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους πλησίον εἰς τὴν Προῦσαν.

Ὁ υἱὸς καὶ κληρονόμος τοῦ Ἐρτογορούλ Ὄσμάν ἢ Ὄθωμάν τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν κατώρθωσε νὰ ἀυξήσῃ. Μὲ διαφοροὺς ληστρικός ἐπιδρομὰς ἤρπασε μερικὰ φρούρια καὶ μερικάς πόλεις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν Βιθυνίαν. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος του κατέλαβαν οἱ ἴδιοι. Εἰς τὸ δυτικὸν ἀνεγνώρισαν τοὺς διαφοροὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν ὡς κληρονομικοὺς ἡγεμόνας. Τότε καὶ ὁ Ὄσμάν ἔγινε κληρονομικὸς σουλτάνος εἰς τὸ κράτος του. Τὸ κράτος αὐτὸ τοῦ Ὄσμάν ὠνομάσθη Ὄσμανικὸν ἢ Ὄθωμανικόν. Ὁ Ὄσμάν ἐπεξέτεινε κατόπιν τὸ κράτος του εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Προῦσαν (1326) τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν. Ἐκτοτε ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους.

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος λοιπὸν ἰδρύθη εἰς τὸ μέσον χωρῶν ἑλληνικῶν. Κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 οἰκογενείας. Ἔπειτα ηὔξηθη μὲ χώρας καὶ μὲ πληθυσμὸν ἑλληνικόν. Ὅλων τῶν χωρῶν οἱ κάτοικοι κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν βίαν ἐγίνοντο Μωαμεθανοί. Χριστιανοὶ δὲ ἐξισλαμισμένοι ἀποτελοῦσαν καὶ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ. Περιφημον κατέστη πρὸ πάντων τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων τὸ ὁποῖον διωργανώθη ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὄσμάν Οὐρχάν. Τὸ τάγμα αὐτὸ ἀπετελέσθη ἀπὸ Χριστιανῶν ἐξισλαμισμένους ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας.

Ἀπὸ κάθε χώραν, τὴν ὁποίαν ἐκατακοῦσαν, ἤρπαζαν τὰ εὐρωσσότερα παιδία τῶν Χριστιανῶν, 7—15 ἐτῶν, τὰ ἐξισλάμιζαν, τὰ ἀνέτρεφαν εἰς τοὺς στρατῶνας, καὶ ἔπειτα τὰ κατέτασσαν εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Ἡ στρατολογία αὐτὴ ὠνομάζετο παιδομάζωμα καὶ ἐγίνετο κατ' ἔτος. Οἱ Γενίτσαροι ἐγίνοντο φανατικοὶ στρατιῶται Μωαμεθανοί. Δὲν εἶχαν οὔτε γονεῖς, οὔτε οἰκογένειαν, διότι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ὁ γάμος. Ἐπομένως κατοικίαν τῶν εἶχαν τὸν στρατῶνα, οἰκογένειαν τὸ τάγμα, καὶ πατέρα τὸν Σουλτάνον. Μὲ αὐτοὺς οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ νὰ κυριεύσουν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

3. Πρώτοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Ἐπὶ τοῦ Οὐρχάν οἱ Τούρκοι ἐπεξέτειναν τὸ κράτος των μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ κατέκτησαν καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου τὴν Καλλίπολιν.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του Μουράτ Α' (1351) ὁρμοῦν ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν κυριεύουν ὅλην τὴν Θράκην καὶ κάμνουν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Γενιτσάρων. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ εἰρήνην μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώσῃ κατ' ἔτος φόρον εἰς τὸν σουλτάνον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ στρέφεται εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὰς ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι τὰς κατεῖχαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου Δουσάν. Κατόπιν κυριεύει τὴν Ἀλβανίαν, καὶ ἔπειτα τὴν Θεσσαλονίκην. Κατόπιν εἰσβάλλει εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τὴν κυριεύει καὶ τὴν κάμνει ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Βουλγαρίας παρεδόθη, καὶ θεληματικῶς ἠσπάσθη τὴν μοαμεθανικὴν θρησκείαν.

Τότε οἱ Σέρβοι, οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Κροᾶται ἀπεφάσισαν νὰ συνενωθοῦν διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν Μουράτ, ἀλλ' ὁ Μουράτ τοὺς νικᾷ εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον (1389). Εἰς τὴν μάχην ὅμως αὐτὴν φονεύεται καὶ ὁ Μουράτ ἀπὸ κάποιον Σέρβον τραυματίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ ὑποχρεώνει τοὺς Σέρβους νὰ πληρώσουν φόρον εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἔπειτα διαβαίνει εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ ὑποτάσσει ὅλους τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας, καὶ κατόπιν διαβαίνει πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰσβάλλει εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ κάμνει τὸν ἡγεμόνα τῆς ὑποτελῆ, καὶ ἔπειτα ἀρχίζει ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Τότε τέλος ἡ Εὐρώπη συνεκινήθη, καὶ ἔγινε σταυροφορία ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀπὸ Οὐγγρους, Γερμανοὺς καὶ Γάλλους. Ὁ Μουράτ ὅμως τοὺς νικᾷ εἰς τὴν Νικόπολιν τῆς Βουλγαρίας καὶ τοὺς διασκορπίζει.

Μετά ταῦτα ὁ Βαγιαζήτ ἀπεφάσισε τὰ κυριεύσει τὴν Κίπολιν καὶ ἤρτισε νὰ τὴν πολιορκῆ. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Μανουήλ Πα-

Εἰκ. 17. Αἱ Ἑλληνικαὶ γῶραι κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησο .

λαιολόγος ζητεῖ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ ματαίως. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τότε ἐσώθη ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Νέος ἀπὸ ἐκεῖ ἐχθρὸς ὁ Ταμερλᾶνος ἠνάγκασε τὸν Βαγιαζήτ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κίπολιν.

4. Ὁ Ταμερλᾶνος.

Τὸ μογγολικὸν κράτος μετὰ τὴν τεραστίαν αὔξησιν, τὴν ὁποίαν εἶδαμεν ὅτι ἔλαβε, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ. Πρὸ τοῦ νὰ τελειώσῃ ὁ 12ος αἰὼν διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μετὰ ἡγεμόνας ἀνεξαρτήτους. Εἰς ἕξ αὐτῶν ὁμοῦς ὁ Ταμερλᾶνος κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς γείτονάς του καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς μέσης Ἀσίας. Εἰς αὐτὸν δὲ κατέφυγαν οἱ Τούρκοι ἡγεμόνες, ὅταν τοὺς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὰς χώρας τῶν ὁ Βαγιαζήτ, καὶ ἐζήτησαν τὴν προστασίαν του. Ἴσως μάλιστα καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες εἶχαν ζητήσει τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ὁ Ταμερλᾶνος τότε ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Βαγιαζήτ νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν χώραν του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς παλαιούς των κυρίους ὅλας τὰς κατακτήσεις τῶν Τούρκων. Ὁ Βαγιαζήτ δὲν ὑπήκουσε, καὶ ὁ Ταμερλᾶνος εἰσβάλλει μετὰ 800 χιλ. βαρβάρους εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ Βαγιαζήτ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μετὰ 350 χιλ. Ἡ μεγάλη μάχη τῶν δύο βαρβάρων ἐγένετο πλησίον τῆς Ἀγκύρας (1402). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνικήθησαν, ὁ δὲ Βαγιαζήτ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ Ταμερλᾶνος μετὰ τὴν νίκην του αὐτὴν ἐληλάτησεν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐπανάφερον εἰς τὰ κράτη των τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς αὐτῆς τοῦ Ταμερλᾶνου τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ὠφελήθη. Πρῶτον ἐσώθη ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βαγιαζήτ. Ἐπειτα, ἀφ' οὗ ἔφυγεν ὁ Ταμερλᾶνος, οἱ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζήτ περιέπεσαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Ἐξ αὐτῶν ἐπωφελήθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἀνέκτησαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ παράλια τῆς Θράκης πρὸς τὸ μέρος τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τέλους ἕνας ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ Μωάμεθ ὁ Α', ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, ὁ αὐτοκράτωρ εὐρίσκειτο εἰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ αὐτόν.

5. Νέοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας. Αἱ φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων δὲν διετηρήθησαν, ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Μωά-

μεθ Α'. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Μουράτ ὁ Β' εὐθύς, ἀφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον (1421), ἐπολιόρησεν ὀλίγον χρόνον τὴν Κ)πολιν. Ἐπειτα ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔκαμε μεγάλας καταστροφάς, καὶ κατόπιν ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' ἀπεφάσισε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν Πάπαν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ βοήθειαν ἐκ τῆς Εὐρώπης. Μὲ τὸν Πατριάρχην λοιπὸν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ λογίους μετέβη εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὅπου εἶχε καλέσει ὁ Πάπας σύνοδον διὰ τὴν ἔνωσιν. Ἐκεῖ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις οἱ Ἕλληνες παρεδέχθησαν ὅλους τοὺς ὅρους τῶν Δυτικῶν.

Ἄλλὰ μὲ ὅλας τὰς ὑποχωρήσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν Πάπαν, ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἦτο ἀσήμαντος. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔνωσις, ὅπως ἐγένετο, ἦτο μόνον τυπική. Ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κων)πολιν μὲ τὴν συνοδείαν του, ὅλοι οἱ μορφωμένοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ ὅλος ὁ λαὸς διεμαρτυρήθησαν διὰ τὴν ἔνωσιν. Ὅσοι ἡ ἔνωσις ἀπέτυχεν. Ἡ ἀπόπειρα αὐτὴ ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν εἶχε παρὰ νὰ ἐξάψῃ τὸ μῖσος τῶν Ἀνατολικῶν μὲ τοὺς Δυτικοὺς τόσον, ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ προτιμοῦν νὰ κυριευθῇ ἡ Κ)πολις ἀπὸ τοὺς Τούρκους, παρὰ νὰ ὑποταχθῇ ἡ Ἐκκλησία των εἰς τὸν Πάπαν.

Ἰωάννης Οὐνυάδης. Ὁ Μουράτ πραγματικῶς τότε θὰ ἐκυρίευσεν καὶ αὐτὴν τὴν Κων)πολιν, ἂν δὲν τοῦ παρουσιάζοντο νέα ἐμπόδια. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τρεῖς ἥρωες ἀνέλαβον νὰ σταματήσουν τὴν πρόοδον τῶν Τούρκων, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὁ Ἑλληνοαλβανὸς Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης, καὶ ὁ Οὐγγρος Ἰωάννης Οὐνυάδης. Δυστυχῶς αὐτοὶ οἱ τρεῖς ἥρωες δὲν ἠμπόρουν νὰ ἐνωθοῦν. Ἐνεκα τούτου δι' ὀλίγον χρόνον μόνον ἔσταμάτησαν τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων.

Ὁ Οὐγγρος ἀρχηγὸς Ἰωάννης Οὐνυάδης, διὰ νὰ παύσῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἐπολέμησε πολλάκις μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς νίκας τὸ 1443 ἠνάγκασεν τοὺς Τούρκους νὰ περιορισθοῦν πέραν τοῦ Αἴμου. Τὸ ἄλλο ἔτος ὅμως οἱ Οὐγγροὶ ἐνίκηθησαν ἀπὸ τὸν Μουράτ πλησίον τῆς Βάρνης.

Γεώργιος Καστριώτης. Ἐν ᾧ ὁ Μουράτ ἐπολεμοῦσε μετὸν Οὐνυάδην, παρουσιάσθη καὶ ὁ Γεώργιος Καστριώτης. Αὐτὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας. Παις 9 ἐτῶν εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τὸν Μουράτ, πρὸς ἐγγύησιν ὅτι θὰ μείνῃ εἰς αὐτὸν πιστός. Πλησίον τοῦ Μουράτ ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἔγινε Μωαμεθανὸς καὶ ὠνομάσθη Σκεντέρμπεης (Ἀλέξανδρος μπέης). Ἐφ' οὗ ἠλικιώθη, ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν εἰς τοὺς πολέμους καὶ ὁ Μουράτ τὸν ἐκτιμοῦσε πολὺ.

Ἀλλὰ ὁ Γεώργιος Καστριώτης δὲν ἠμποροῦσε νὰ λησμονήσῃ μήτε τὴν πατρίδα του, μήτε τὴν καταγωγὴν του. Τὸ 1443 εἰς μίαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Οὐγγρων ἀφαιρεῖ διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὸν γραμματέα τοῦ Μουράτ διαταγὴν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀλβανίας Κροΐας, νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Ἐπειτα φονεύει τὸν γραμματέα, διὰ νὰ μὴ μάθῃ τὸ πρᾶγμα ἀμέσως ὁ Μουράτ, καὶ ἔρχεται μετὰ τοὺς ὁπαδοὺς του εἰς τὴν Κροΐαν καὶ γίνεται κύριος αὐτῆς.

Ἀπὸ τὴν Κροΐαν ὁ Σκεντέρμπεης ἐκάλεσε τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς ἔθνικόν καὶ θρησκευτικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τρεῖς φορὰς ἐκστρατεύει ὁ Μουράτ μετὰ μεγάλον στρατὸν ἐναντίον τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος. Ὅλαι ὅμως αἱ ἐκστρατεῖαι του ἀπέτυχαν, ὅλαι δὲ αἱ δελεαστικαὶ προτάσεις του πρὸς συνθηκολόγησιν ἀπερρίφθησαν.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ἐν ᾧ ὁ Οὐνυάδης πρὸς Β. καὶ ὁ Σκεντέρμπεης εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας ἐπολεμοῦσαν μετὸν Μουράτ, ὁ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀδελφὸς τοῦ αυτοκράτορος Ἰωάννου, ἐπεκτείνει τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Σχεδιάζει νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ συνενωθῇ μετὸν Σκεντέρμπεην καὶ μετὸν Οὐνυάδην, διὰ νὰ κτυπήσουν ἀποτελεσματικῶς τοὺς Τούρκους.

Ἀλλὰ ὁ Μουράτ, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρους εἰς τὴν Βάρνην, δὲν ἄφησε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ προχωρήσῃ. Ἐπέρχεται ἐναντίον του. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἔχει ἀρκετὴν δύναμιν, διὰ νὰ ἀγωνισθῇ μετὰ τοὺς Τούρκους, καὶ ὑποχωρεῖ εἰς τὸν Ἴσθμόν. Τὸ τεῖχος ὅμως τοῦ Ἴσθμοῦ δὲν ἐμποδίζει τὸν Μουράτ.

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ γυμνάσῃ εἰς τὴν πειθαρχίαν τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχε σχηματίσει ἐξ ἐντοπίων. Μὲ τὰς πρώτας ἐπιθέσεις λοιπὸν τῶν Τούρκων ὀπισθοχωρεῖ. Οἱ Τούρκοι γίνονται κύριοι τῆς Κορίνθου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προχωροῦν μέχρι τῶν Πατρῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος τότε ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ συνθήκην μετὰ τὸν Μουράτ καὶ ὑποχρεώνεται νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς αὐτόν.

Ἀλλὰ μετὰ ὀλίγον ὁ Κωνσταντῖνος προσκαλεῖται εἰς τὴν Κων)πολιν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἄλλο καθήκον, νὰ δώσῃ μὲ τὸν ἡρωϊκὸν του θάνατον ἄσβεστον λάμπριν εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὅταν δηλ. τὸ 1448 ἀπέθανεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, ὅλοι ὁμοφώνως ἀνεκήρυξαν τὸν Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος ἀφίκει εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς ἀδελφούς του Θωμᾶν καὶ Δημήτριον καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Κων)πολιν, ὅπου ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν.

Μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανε καὶ ὁ Μουράτ, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ υἱὸς του Μωάμεθ Β΄.

6. Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων

Προετοιμασίαι τῶν ἀντιπάλων. Ὁ Μωάμεθ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον (1451), ἦτο 21 ἐτῶν. Ἀμέσως ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ κυριεύσῃ τὴν Κων)πολιν. Ἦξευρε τὴν ἀδυναμίαν της. Ἦξευρε ὅτι τὸ κράτος του δὲν θὰ στερεωθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην χωρὶς νὰ κυριεύσῃ τὴν Πόλιν, ἣ ὁποία κατέχει τὰς κλεῖδας δύο θαλασσῶν καὶ ἀποτελεῖ τὴν γέφυραν μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅταν ἤρχετο εἰς τὴν Κων)πολιν, διὰ νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἤξευρεν ὅτι ἀντὶ στέμματος θέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ μάρτυρος. Ἦξευρε καλῶς τὴν θέσιν τοῦ κράτους, καὶ ὡς ἦρος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ βασιλεύσῃ ἀξιοπρεπῶς, ἢ, ἂν δὲν ἠμποροῦσε, νὰ πέσῃ μὲ τιμὴν καὶ μὲ δόξαν.

Ἦτο λοιπὸν φανερόν, ὅτι μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν ἡ

εἰρήνην δὲν ἠμποροῦσε νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ δύο ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν καὶ τῶν φρουρίων, διὰ προμήθειαν σίτου

Εἰκ. 18. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ ξένους ἐθελοντὰς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ὁ Μωάμεθ πάλιν παρεσκευάσε μέγαν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἔκτισεν εἰς τὸ στενότερον μέρος τοῦ Βοσπόρου ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης ἓνα φρούριον. Ἀπέναντι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης εἶχε κτισμένον ἄλλο ἓνα ὅμοιον καὶ ὁ Βαγιαζίτ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τῶρα ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἀποκλεισμένη ἀπὸ κάθε συγκοινωνίας μὲ τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ προμηθευθῇ ἀπὸ ἐκεῖ σιτηρὰ.

Ὁ Κωνσταντῖνος διεμαρτυρήθη διὰ τὸ νέον φρούριον καὶ

διάταξε νὰ κλείσουν τὰς πύλας τῆς πόλεως. Τότε ὁ σουλτᾶνος ἔρχεται ἐναντίον του μὲ 250 χιλ. στρατὸν καὶ μὲ 400 πλοῖα καὶ ἀρχίζει νὰ πολιορκῇ τὴν Πόλιν (Ἀπρίλιος 1453) καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ πλήθους ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε παρὰ μόνον 5 χιλ. ἐντοπίους καὶ δύο χιλιάδας ξένους Εὐρωπαίους μὲ ἀσχηρὸν τὸν γενναῖον Ἰουστινιάνην. Τὰ τεῖχη ἦσαν ἰσχυρά, ἀλλ' ἦσαν πολὺ μεγάλα καὶ δὲν ἠμποροῦσε τόσοσ ὀλίγος στρατὸς νὰ τὰ φρουρήσῃ. Τὸ ναυτικὸν τοῦ Κωνσταντίνου περιορίζετο εἰς 26 πλοῖα κλεισμένα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Βαρεῖα δὲ ἄλυσσος ἔφρουσε τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου (εἰκ. 2).

Ἡ πολιορκία. Ἡ πολιορκία ἤρχισε τὴν 7 Ἀπριλίου 1453 καὶ διήρκεσε 52 ἡμέρας. Αἱ πρῶται ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἐνα πελώριον κανόνιον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Σουλτᾶνος, κατ' ἀρχὰς κἀμνει ἀρκετὰς ζημίας εἰς τὰ τεῖχη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔσπασε.

Τὴν 15 Ἀπριλίου γίνεται μία ναυμαχία, ἡ ὁποία ἐντρόπισσε τὸν ὀθωμανικὸν στόλον. Τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ τροφάς, ἔρχονται καὶ ἐπιχειροῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν Κεράτιον. Ὁ τουρκικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἦτο πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ, προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ καὶ γίνεται ναυμαχία πεισματώδης. Ὁ σουλτᾶνος καὶ ὄλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ ὄλοι οἱ Ἕλληνες ἐκ τῶν τειχῶν γίνονται θεαταὶ αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες ναῦται ἀποκρούουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Μὲ τὸ ὕψρον πῦρ κατακαίουσιν πολλὰ πλοῖα καὶ φονεύουσιν πολλοὺς Τούρκους. Ἐπὶ τέλους εἰσέρχονται εἰς τὸν λιμένα.

Γεμάτος ὀργὴν τώρα ὁ σουλτᾶνος ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν συλλαμβάνει μεγάλον σχέδιον. Κατασκευάζει εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Πέραν ξύλινον δρόμον ἀλιμμένον μὲ πάχος καὶ δι' αὐτοῦ μεταφέρει ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς 70 πλοῖα ἀπὸ τὸν Βόσπορον εἰς τὸν Κεράτιον. Οἱ πολιορκούμενοι κατεπλάγησαν. Ἐπροσπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα αὐτά, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ἀπὸ τώρα πλέον ἡ πολιορκία γίνεται στενὴ καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἡ πολιορκία ἐξακολουθοῦσεν 7 ἑβδομάδας. Εἶναι ἀληθές

ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουον ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ἄλλὰ τὰ ῥήγματα τῶν τειχῶν τώρα πλέον εἶναι πολλὰ ἀπὸ τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν τουρκικῶν κανονίων. Ὁ Μωάμεθ τότε ἐνόησεν, ὅτι εἶναι καιρὸς διὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον. Προηγουμένως ἔκαμε πρότασιν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ σεβασθῇ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων καὶ νὰ ἀφήσῃ αὐτὸν μὲ τὴν ἀκολουθίαν του νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκεῖ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ κανένα μέρος πλέον δὲν ἐπερίμενε βοήθειαν. Ὅμως ἀπεφάσισε νὰ ἀντισταθῇ μέχρι τέλους καὶ νὰ πέσῃ ἐντίμως καὶ ἐνδόξως. Ἀπαντᾷ λοιπὸν εἰς τὸν Μωάμεθ ὅτι δὲν τοῦ παραδίδει τὴν πόλιν, διότι ὅλοι οἱ Ἕλληνες μὲ μίαν γνώμην εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν χάριν αὐτῆς.

Ὁ σουλτάνος τότε ὥρισεν διὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον τὴν 29 Μαΐου. Τὴν παραμονὴν ἐκήρυξεν εἰς ὅλον τὸν στρατόν, ὅτι, ἂν κυριεύσουν τὴν πόλιν, ἀφήνει εἰς τοὺς στρατιώτας ὅλας τὰς κινητὰς περιουσίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους της. Διὰ τὸν ἑαυτόν του δὲν κρατεῖ παρὰ μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰς οἰκοδομάς. Ὑπόσχεται ἐπίσης μεγάλας ἀμοιβὰς εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ ἀναβοῦν πρωτοὶ τὰ τεῖχη, καὶ μὲ τοὺς ἱερεῖς ἐρεθίζει τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τοῦ στρατοῦ. Τὸ κήρυγμα ἐγένετο δεκτὸν μὲ μὲγάλον θόρυβον καὶ ἀλαλαγμόν. Τὰ τύμπανα κροτοῦν, καὶ ὅλον τὸ στρατόπεδον καίεται ἀπὸ φωταφίας.

Τὸ ἀντίθετον ἐγένετο εἰς τὴν Πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ τὰς φωταφίας ἐνόησαν τι συμβαίνει, καὶ εἰς ὅλην τὴν Πόλιν ἐπικρατεῖ σκότος καὶ λύπη. Ὁ Κωνσταντῖνος καλεῖ εἰς τὰ ἀνάκτορα ὅλους τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀρχοντας τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς προτρέπει νὰ ἀγωνισθοῦν γενναίως διὰ τὴν Πόλιν, ἣ ὁποία εἶναι τὸ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἣ ἔλπίς καὶ ἡ χαρὰ ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειτα πηγαίνει μὲ τὴν ἀκολουθίαν του εἰς τὸν μὲγάλον ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου διὰ τελευταίαν φορὰν ἔμελλε νὰ γίνῃ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ λειτουργία. Ἐκεῖ ἠκροάσθη μὲ κατάνυξιν τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐπειτα πηγαίνει διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὰ ἀνάκτορά του, καὶ ἀποχαιρετᾷ ὅλους τοὺς ὑπῆρέτας του. Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπιθεωρεῖ πάλιν τὰ τεῖχη, καὶ

καταλήγει εις τὴν θέσιν του, εἰς τὴν πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ, ὅπου θὰ ἐγίνετο ἡ μεγαλυτέρα ἐπίθεσις.

Ἡ ἄλωσις. Ἡ μεγάλη ἔφοδος ἤρχισε τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Οἱ Τοῦρκοι ὄρμουσιν μὲ μανίαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῶν τειχῶν, μὲ περισσοτέραν ὁμως ὄρμην ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πύλης τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἀλλὰ ἐδῶ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος μάχεται μὲ μεγάλην γενναϊότητα. Δύο ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων γίνονται χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ σουλτᾶνος διατάσσει καὶ τοὺς γενιτσαροὺς νὰ ἐπιτεθοῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀποκρούονται, ἀφοῦ ἔπαθαν μεγάλας ζημίας.

Ἐξημέρωσε πλέον ἡ 29 Μαΐου καὶ εἰς τὴν πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ ἐκυμάτιζεν ἀκόμη ἡ ἑλληνικὴ σημαία μὲ τὸν δικέφαλον αἰτόν. Οἱ Γενίτσαροι τότε κáμινουν νέαν ἐπίθεσιν μὲ μεγαλυτέραν ὄρμην. Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡρωϊκῶς. Ἡ χαρὰ τοῦ Κωνσταντῖνου εἶναι ἀπερίγραπτος διὰ τὴν νίκην.

Αἴφνης ἓνα ἀπροσδόκητον γεγονός ἐκάμε τοὺς Τούρκους κυρίους τῆς πόλεως. Μία μικρὰ πύλη ὑπόγειος τοῦ τείχους εἶχε λησμονηθῆ ἄνοικτῆ. Αὕτην ἀνεκάλυψαν μερικοὶ Τοῦρκοι καὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν. Αὐτοὶ ἔπειτα βοηθοῦν καὶ ἄλλους νὰ εἰσέλθουν, καὶ ὅλοι μαζί διευθύνονται εἰς τὴν Πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ εἰς τὰ ὀπίσθια τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ σουλτᾶνος ἔμαθε τὰ συμβάντα καὶ διατάσσει νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ μέτωπον μὲ μεγαλυτέραν ὄρμην. Μέρος τότε τῶν Γενιτσαρῶν ἀναβαίνει εἰς τὰ τεῖχη. Στιγμὴ φοβερὰ διὰ τὸν Κωνσταντῖνον. Ὅταν εἶδεν ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἀπελπίσθη, ἀλλὰ ἀγωνίζεται ὡς ὁ τελευταῖος στρατιώτης. Ὅλοι, ὅσοι ἦσαν πέριξ του, φωνεῦνται. Τότε φωνάζει «δὲν ὑπάρχει Χριστιανὸς νὰ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου;» καὶ ἀμέσως Τούρκος στρατιώτης τὸν κυτᾶ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ πίπτει νεκρός.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεσεν ὡς ἦρωσ καὶ ἔπεσεν, ὅπως ἡ Πόλις, ὄχι ὅταν τὸν ἐκτυποῦσαν κατὰ μέτωπον, ἀλλὰ ὅταν τὸν ἐκτύπησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν.

Οἱ νικηταὶ ἀφοῦ ἔσφαξαν ὅλην τὴν φρουράν, ὥρμησαν εἰς τὴν διασπαγὴν. 60 χιλιάδες ἐκ τῶν κατοίκων συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχαν καταφύγει εἰς τὸν ναὸν τῆς

Ἁγίας Σοφίας. Ἐπίστευαν σύμφωνα μὲ ἀρχαῖον χρησμόν ὅτι ἄγγελος θὰ κατέβαινεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ θὰ ἀπέδιωκε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Πόλεως. Μάταιαι ἔλπίδες. Οἱ Τούρκοι ἔσπασαν τὰς πύλας τοῦ μεγάλου ναοῦ μὲ ἀξίνας. Ὅλοι ὅσοι ἦσαν ἐντὸς αὐτοῦ, συλλαμβάνονται καὶ δένονται, ὁ δὲ ναὸς γυμνώνεται ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς του καὶ τὰ κοσμήματά του, καὶ μολύνεται.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἡ λεηλασία γίνεται ἀγρία καὶ διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας. Σύμφωνα μὲ τὴν προκήρυξιν τοῦ σουλτάνου οἱ βάρβαροι δὲν ἀφήκαν παρὰ μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰς οἰκοδομάς.

Τὴν μεσημβριάν τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰσῆλθεν ἔφιππος καὶ ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν Πόλιν. Ἐπορεύθη κατ' εὐθείαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀνέβη ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς καὶ προσηχήθη. Ἐκτοτε ὁ μέγας ναὸς ἔγινε ἱεράμι, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς Κων(σταντι)πόλεως. Μετὰ ταῦτα ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἐρευνήσουν τὰ πτώματα καὶ νὰ εὔρουν τὸν νεκρὸν τοῦ αυτοκράτορος. Ὁ μέγας νεκρὸς ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὰ κόκκινα πέδιλα μὲ τοὺς χρυσοὺς ἀιτούς, τὰ ὁποῖα ἐφοροῦσεν. Ὁ Μωάμεθ τότε διέταξε νὰ στήσουν τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ στήλης, διὰ νὰ τὴν ἰδοῦν ὅλοι, τὸ δὲ σῶμα νὰ τὸ θάψουν μὲ τὰς συνηθισμένας βασιλικὰς τιμὰς.

Ποῦ ἐτάφη ὁ τελευταῖος αυτοκράτωρ, εἶναι ἀγνωστον. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας. Ὅπου δῆποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι ὁ τάφος του, τὸ ὄνομά του εἶναι βαθεῖα χαραγμένον εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες θὰ τὸν εὐγνωμονοῦμεν αἰωνίως, διότι ἔπεσεν ἡρωικὰ ὡς γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

7. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κ(ωνσταντι)πόλεως ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία κατελύθη. Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Μωάμεθ κατέλυσε καὶ τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸ φραγκικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἀργότερα οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν καὶ ὅλας χώρας καὶ τὰς νή-

σους, τὰ ὁποῖα κατεῖχαν ἀκόμη οἱ Ἑνετοί. Ὅστε ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἐκτὸς τῆς Ἑπτανήσου ἔπεσαν ὀριστικῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἄλλ' ἂν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως κατελύθη ἡ Ἑλληνικὴ Ἀυτοκρατορία, ὅμως ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐξωλοθρεύθη. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἀμέσως μόλις ἐκωρυεύθη ἡ Κων)πολις, εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, ὅτε θὰ ἐλευθερωθῇ πάλιν τὸ Ἔθνος. Αὐτὸ φανερῶνουν τὰ δημοτικὰ τραγούδια, οἱ θρηνοὶ λεγόμενοι, τὰ ὁποῖα θρηγοῦν τὴν ἄλωσιν. Αὐτὸ δεικνύουν αἱ διάφοροι παραδόσεις του διὰ τὴν τελευταίαν λειτουργίαν καὶ διὰ τὸν μαρμαρωμένον βασιλῆαν.

Ἡ πεποίθησις αὐτή, ὅσον παρήρχοντο οἱ αἰῶνες, ἀντὶ τὰ ὀλιγοστεύη ἐμεγάλωνε. Τὰ μαῦρα χρόνια τῆς δουλείας ἐγιγάντωνσαν τὸ ἔθνικὸν αἴσθημα. Δι' αὐτὸ τὸ ἔθνος, ἀφοῦ ἐπὶ 400 ἔτη ἐταλαιπωρήθη, ἐβασανίσθη, ἀλλὰ καὶ εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη, κατόρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ὑποσκάψῃ τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς του καὶ νὰ ρίψῃ τοὺς τοίχους τῆς.

Ἴδου ἓνα ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ αἱ παραδόσεις ποὺ φανερῶνουν τὴν πίστιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα ποὺ θὰ πάρουν οἱ Ἕλληνες ὀπίσω τὴν Πόλιν:

Ὁ θρηνοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ σημαίνουν τὰ ἐπουράνια
σημαίνει κι' ἡ Ἁγία Σοφία τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τὰ τρακόσια σήμαντρα κι' ἑξήντα δυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
Ψάλλει ξερβὰ ὁ βασιλιάς δεξιὰ ὁ πατριάρχης
κι' ἀπὸ τὴν πολλὴ τὴν ψαλμοῦδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νάβῃ ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἤρθε ἐξ οὐρανοῦ κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
«Πάρτε τὸ χερουβικὸ κι' ἄς χαμηλώσουν τ' ἄγια.
Παπάδες, πάρτε τὰ ἱερὰ καὶ σεῖς κερὰ σβηστῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ.
Μόν στεῦλτε λόγῳ στὴ Φραγκιὰ νάρθουνε τρία καράβια·
τὸ ἓνα νὰ πάρῃ τὸ σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ βαγγέλιο,

τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν ἅγια τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν.
Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύξῃς
πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικά σας εἶνα».

Ἡ τελευταία λειτουργία.

Τὴν ὥρα πού μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὴν Ἁγιά Σοφιά δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη ἡ λειτουργία. Ὁ παπᾶς πού ἔκανε τὴ λειτουργία πῆρε ἀμέσως τὸ ἅγιο δισκοπότηρο, ἀνέβη στὰ κατηχούμενα, ἐμπῆκε σὲ μιὰ θύρα καὶ ἡ θύρα ἔκλεισε ἀμέσως. Οἱ Τοῦρκοι πού τὸν ἐκυνήγησαν, εἶδαν νὰ γίνῃ ἄφαντος καὶ ἤβραν ἐμπρὸς τῶν τοίχῳ πολέμησαν νὰ τὸν χαλάσουν μὲ τὰ ὄπλα τους καὶ δὲ μπόρεσαν. Ἐφεραν ὕστερα χτίστες, κι ἐκεῖνοι δὲν ἔκαναν τίποτε. Προσκάλεσαν κατόπι ὅλους τοὺς χτίστες τῆς Πόλης, ἔβαλαν τὰ πάντα σ' ἐνέργεια νὰ γκρεμίσουν ἐκεῖνο τὸν τοίχο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν οἱ κόποι πῆγαν χαμένοι. Οὔτε μὲ λλοστοὺς οὔτε μὲ ὄλα τὰ σύνεργα δὲ μπόρεσαν νὰ χαλάσουν τὸν τοίχο. Γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ν' ἀνοίξῃ ἡ θύρα μόνη της, ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα, καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ κεῖ ὁ παπᾶς νὰ τελειώσῃ τὴ λειτουργία στὴν Ἁγιά Σοφιά, ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλη.

Ὁ μαρμαρωμένος βασιλιάς.

Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τουρκέψῃ ἡ Πόλη, καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τοῦρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιάς μας καβάλα στ' ἄλογό του νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἦταν πλῆθος ἀρίφνητο ἡ Τουρκιά, χιλιάδες τὸν ἔβαλαν στὴ μέση, κι ἐκεῖνος χτυποῦσε κι ἔκοβε ἀδιάκοπα μὲ τὸ σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ' ἄλογό του, κι ἔπεσε κι αὐτός. Κι ἐκεῖ πού ἕνας ἀράπης σήκωσε τὸ σπαθί του νὰ χτυπήσῃ τὸ βασιλιά, ἦρθε ἄγγελος κυρίου καὶ τὸν ἄρπαξε, καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιά βαθιά στὴ γῆ κάτω, κοντὰ στὴ Χρυσόπορτα.

Ἐκεῖ μένει μαρμαρωμένος ὁ βασιλιάς, καὶ καρτερεῖ τὴν ὄρα νάρθη πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώσει. Οἱ Τούρκοι τὸ ξέφουν αὐτό, μὰ δὲ μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ ποῦ εἶναι ὁ βασιλιάς. Γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν προῖτα, ποῦ ξέφουν πὸς ἀπ' αὐτὴ θὰ ἔμπη ὁ βασιλιάς γιὰ νὰ τοὺς πάσῃ πίσω τὴν Πόλη. Μὰ ὅταν εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ κατεβῆ ὁ ἄγγελος στὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμαρώσῃ, καὶ θὰ τοῦ δώσῃ στὸ χέρι πάλι τὸ σπαθί, ποῦ εἶχε στὴ μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλιάς καὶ θὰ μπῆ στὴν Πόλη ἀπὸ τὴ Χρυσόπορτα, καὶ κυνηγώντας μὲ τὰ φουσάτα του τοὺς Τούρκους θὰ τοὺς διώξῃ ὡς τὴ κόκκινη μηλιά. Καὶ θὰ γίνῃ μεγάλος σκοτομῶς, ποῦ θὰ κολυμπήσῃ τὸ μουσκάρι στὸ αἷμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ἡ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ

1. Ἡ ἀναγέννησις.

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲν ὑπῆρξε συμφορὰ μεγάλη μόνον διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Πόσα καλλιτεχνήματα ἀρχαῖα, καὶ πόσα χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων, τὰ ὅποια ἦσαν σωρευμένα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἐχάθησαν ἕνεκα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως! Ἀλλὰ καὶ πόσον δὲν ἐξημώθη ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Τούρκων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας! Αἱ πλούσιαι αὐτὰι χώραι ἐξημώθησαν καὶ ἐξητλήθησαν, διότι δὲν εἶχαν οὔτε διοικήσιν, οὔτε ἀσφάλειαν. Κάθε σχέσις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ τῆς Εὐρώπης μὲ αὐτὰς ἐπὶ 400 ἔτη εἶχε διακοπῆ.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ κατάκτησις τῆς Κων)πόλεως ἔγινεν αἰτία καὶ ἐνὸς μεγάλου καλοῦ διὰ τὴν Δύσιν, τῆς λεγομένης Ἀναγεννήσεως.

Μέχρι τῶν σταυροφοριῶν, ὅπως ἐμάθαμεν, ἡ Εὐρώπη εὐρίσκετο εἰς βάρβαρον κατάστασιν. Ἀπὸ τὰς σταυροφορίας ἡ κατάστασις αὐτὴ ἀρχισε νὰ μεταβάλλεται ἕνεκα τῆς ἐπικοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθεν ἡ Εὐρώπη μὲ τὴν πολιτισμένην Ἀνατολήν.

Τότε εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχισε νὰ προοδεύῃ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα. Τότε ἰδρύθησαν τὰ πρῶτα Πανεπιστήμια, καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἤκμασαν οἱ περὶφημοὶ ποιηταὶ Δάντης καὶ Πετράρχας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τέλος αὐτὴν ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα τῶν τεχνιτῶν ἦσαν ἀδέξια καὶ ἀτελῆ. Εἰς δὲ τὰ σχολεῖα καὶ τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἐγίνετο ἐπιστημονικὴ διδασκαλία, ἀλλ' ὅλη ἡ ἐκπαίδευσις ὑπηρετοῦσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογίαν.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὗρίσκετο ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Καὶ ὀλίγον χρόνον ὅμως πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἰδίως δὲ μετ' αὐτὴν πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν χώραν τῶν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Ἰταλίας. Οἱ περιφημότεροι ἀπὸ τοὺς λόγιους αὐτοὺς ἦσαν ὁ Λεόντιος Πιλάτος, ὁ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης, ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ λόγιοι αὐτοὶ ἔφεραν μαζὺ τῶν καὶ πολλὰ βιβλία ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ οἱ ἴδιοι εἰς πολλὰ μέρη ἤνοιξαν σχολεῖα καὶ ἐδίδασκον αὐτούς. Ἡ πλουσία φαντασία, ἡ λαμπρὰ γλῶσσα καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν ὕφος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἔκαμαν ἔκπληξιν εἰς τοὺς μορφωμένους Εὐρωπαίους, καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἄλλην μίαν φορὰν κατέκτησε τὸν κόσμον.

Τότε παρουσιάσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλοὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχνη μετ' ἑξοχὸν μεγαλοφυΐαν, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ ἐφαρμόζουσαν εἰς τὰ ἔργα τῶν τοὺς ἀρχαίους τύπους καὶ τὰς ἀρχαίας μορφὰς τῆς τέχνης καὶ παρήγαγον ἔργα ἀξιοθαύμαστα. Τότε ἐπίσης ἡ Ἐπιστήμη ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας καὶ ἀρχίζει νὰ μιμῆται τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Τότε ἐν γένει ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, ἀναπτύσσεται καὶ προοδεύει. Αὐτὴν τὴν κίνησιν, ἡ ὁποία πραγματικῶς ἀνεγέννησε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων

Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ὀνομάζομεν Ἀναγέννησιν. Ἡ Ἀναγέννησις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, καὶ κατόπιν ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἀκμάζουσι δὲ περίφημοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ἀρισότος, ὁ Τάσσο, ὁ Σαίκσπηρ, ὁ Σερβάντης, καὶ περίφημοι καλλιτέχναι, ὅπως ὁ Λεονάρδος Δαβίντση, ὁ Ῥαφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος, ὁ Τιτσιανὸς καὶ ἄλλοι.

2. Ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις

Ἐκτὸς τῆς ἀναγεννήσεως εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνετέλεσαν αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις.

Ἐφευρέσεις εἶναι τῆς τυπογραφίας, τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ τῆς πυρίτιδος. Ἀνακαλύψεις δὲ εἶναι τοῦ δρόμου πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τοῦ Εἰσηνικοῦ ὠκεανοῦ.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐφευρέσεις. Τὰ βιβλία ἕως τῶρα ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐκόστιζαν πολὺ. Ἐπομένως μόνον οἱ πλούσιοι ἠμποροῦσαν νὰ σπουδάζουν. Τώρα μὲ τὴν ἐφεύρεσιν αὐτὴν τὰ βιβλία γίνονται κτῆμα τοῦ λαοῦ, ἡ παιδεία ἐξαπλώνεται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι προοδεύουν. Ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας εἶναι ὁ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐσκέφθη νὰ κατασκευάσῃ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου χωριστὰ ξύλινα.

Σπουδαία ἐπίσης εἶναι ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος (μπούσουλα), διότι μὲ αὐτὴν τῶρα τὰ πλοῖα ἠμποροῦν νὰ ταξειδεύουν ἑλευθέρως εἰς τὸν ὠκεανόν καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλονται αἱ διάφοροι ἀνακαλύψεις. Ἡ ἐφεύρεσις αὐτὴ στηρίζεται εἰς τὴν ιδιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μαγνητικὴ βελόνη νὰ στρέφῃ τὸ ἓνα τῆς ἄκρον πρὸς Α. καὶ τὸ ἄλλο πρὸς Ν. Αὐτὴν τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἤξευραν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Κινέζοι καὶ Ἀραβες, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐχρησιμοποίησαν. Εἰς τὴν Εὐρώπην ὅμως πρῶτος τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας.

Καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος εἶναι σπουδαία, διότι ἤλλαξε τὴν μέθοδον τοῦ πολέμου. Ἐως τῶρα ὁ πόλεμος ἐστηρίζετο εἰς τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν, καὶ δι' αὐτὸ ἀνε-

πύχθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ ἱπποτισμός. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν ὅμως αὐτὴν ὁ ἱπποτισμός ἔπεσε, καὶ ἔλαβαν σημασίαν αἱ λαϊκαὶ τάξεις. Καὶ ἡ ἐφεύρεσις αὐτὴ δὲν ἦτο νέα. Τὴν πρῶτιδα τὴν ἐχρησιμοποιοῦσαν καὶ πρὶν οἱ Κινέζοι, οἱ Ἴνδοι καὶ οἱ Ἀραβες, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ σπάζον βράχους. Πρῶτος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν εἰς τὰ τουφέκια ὁ μοναχὸς Βαρθολομαῖος Σβάρτζος.

Ἡ τιμὴ τῶν **γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων** ἀφείλεται εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ Πορτογάλλους θαλασσοπόρους. Αἰτία δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπιθυμία νὰ εὔρουν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἵνα ἐμπορευῶνται ἀπ' εὐθείας μὲ τὰς χώρας ταύτας. Μέχρι τοῦδε δηλ. τὰ ἐμπορεύματα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας (μέταξα, πολύτιμοι λίθοι, ἀρώματα) ἐκομίζοντο ὑπὸ Ἀράβων ἐμπόρων διὰ ξηρᾶς εἰς λιμένας τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ πλοίων μετεφέροντο εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκόστιζαν πολὺ ἀκριβὰ. Ἦθελαν λοιπὸν νὰ εὔρουν δρόμον νὰ πηγαίνουν τὰ πλοῖα μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Οἱ Πορτογάλλοι ἀνεζήτησαν τὸν δρόμον αὐτὸν πρὸς Ἀνατολὰς. Κατόρθωσαν νὰ περιπλεύσουν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἦλθαν εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἵδρυσαν μέγα ἀποικιακὸν κράτος.

Οἱ Ἰσπανοὶ ἐζήτησαν τὸν ἴδιον δρόμον πρὸς Δυσμᾶς. Ὁ ἐκ Γενουῆς Χριστόφορος Κολόμβος ἐκ τῆς τότε ἐπικρατησάσης ἰδέας ὅτι ἡ γῆ ἔχει σχῆμα σφαιράς συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ πλεύσῃ πρὸς δυσμᾶς διὰ νὰ φθάσῃ πρὸς τὰς Ἰνδίας. Τὸ σχέδιόν του παρεδέχθη ἡ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα, καὶ τοῦ ἔδωκε τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα, πλοῖα, καὶ ἄνδρας διὰ τὸ ταξεῖδιον. Πλεύσας πρὸς δυσμᾶς προσήγγισεν εἰς τὰς Ἀντίλλας, τὰς ὁποίας ἐνόμισεν ὅτι ἦτο μέρος τῶν Ἰνδιῶν. Ἦτο νέα ἡπειρος, ἡ Ἀμερικὴ. Κατόπιν οἱ Ἰσπανοὶ κατέλαβαν τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περού καὶ ἵδρυσαν μέγα ἀποικιακὸν κράτος. Ἀργότερα ἄλλος Πορτογάλλος θαλασσοπόρος ἀνεκάλυψε τὸν Μαγγελάνειον Πορθμὸν, ἐπέρασεν εἰς τὸν Εἰρηρικὸν ὠκεανὸν καὶ ἐφθάσε πρᾶγματι εἰς τὰς Ἰνδίας, ὁπόθεν διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος ἐφθάσεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἔκαμε δηλ. τὸν γύρον τοῦ κόσμου.

Μετὰ τοὺς Πορτογάλλους καὶ Ἰσπανοὺς καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἰδίως Γάλλοι καὶ Ἀγγλοὶ, ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας καὶ ἵδρυσαν εἰς τὰς νέας χώρας ἀποικίας.

Καὶ αἱ ἀνακαλύψεις αὗται, ὅπως καὶ αἱ ἐφευρέσεις, ἔγιναν αἰτία νὰ ἀνατραποῦν οἱ κοινωνικοὶ ὄροι, καὶ νὰ μεταβληθῇ ἡ ὄψις τῆς κοινωνίας. Ἡ μεσαία τάξις ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον μὲ τὰς νέας πλουσίας χώρας καὶ ἀπέκτησεν ἄπειρα πλοῦτη. Οὕτω οἱ ἄστοι ἔγιναν πλουσιώτεροι ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς ἰδιοκτῆτας, καὶ οἱ φραγμοί, οἱ ὁποῖοι ἐχώριζαν τὸν λαὸν εἰς διαφόρους τάξεις, ἤρχισαν νὰ πίπτουν.

3. Ἡ Μεταρρύθμισις.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν ἡ Ἀναγέννησις, ἐπροκάλεσε καὶ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Δύσιν.

Ἔνεκα τῆς ἐπιρροῆς τοῦ κλήρου ἐπὶ τῶν βαρβάρων κατοίκων τῆς Εὐρώπης, οὗτος ἔγινε πλουσιώτατος καὶ ἐξώκειλεν εἰς καταχρήσεις. Ὅταν λοιπὸν διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται, ἐξεγέροθησαν κατὰ τοῦ κλήρου. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξέγερσιν ἔδωσεν ἡ πώλησις συγχωροχαρτίων ὑπὸ τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ Ι' (1517). Ἀρχὴν δὲ ἔκαμαν τρεῖς μοναχοί· ὁ Λούθηρος εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁ Ζβίγγλιος καὶ ὁ Καλβῖνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Οὗτοι διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῶν καταχρήσεων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πάπα καὶ ἤρχισαν νὰ κηρύττουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῇ. Αἱ κυριώτεραι μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἐζήτησαν, ἦσαν αἱ ἑξῆς: 1) Κατάργησις τοῦ κλήρου (πάπα, ἐπισκόπων καὶ μοναχῶν), Ἄντ' αὐτῶν ἤθελον μόνον ἐξηγητὰς τῶν γραφῶν ἐγγάμου. 2) Κατάργησις τῶν ἑορτῶν, τῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν πομπῶν. Ἐδέχοντο μόνον ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν κατὰ Κυριακὴν καὶ ἕμνους εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου λαοῦ.

Πολλοὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἠσπασθήσαν τὰς ἰδέας των. Οὗτοι ὀνομάσθησαν διαμαρτυρόμενοι. Ὅλοι ὅμως εἰς μερικὰς λεπτομερείας δὲν συμφώνουν ἀναμεταξύ των. Διὰ τοῦτο διηρέθησαν εἰς διαφόρους Ἐκκλησίας.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἔγινεν αἰτία πολλῶν ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ μακρῶν πολέμων. Ἐπὶ τέλους εἰς τὴν βόρειον Γερ-

μανίαν, τὰς βορείους χώρας καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπεκράτησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι. Εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Βαυαρίαν, εἰς τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἰταλίαν οἱ καθολικοί.

Ἐκτοτε τὸ κῦρος, τὸ ὁποῖον ἕως τώρα εἶχεν ὁ Πάπας ὡς θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, κατέπεσεν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως καὶ οἱ λαοὶ δὲν ὑπακούουν πλέον εἰς αὐτόν. Ἐκαστος λαὸς τώρα ἔχει συνείδησιν τῆς ἰδιατέρας τοῦ ἐθνικότητος καὶ τῶν ἰδιατέρων τοῦ ἐθνικῶν συμφερόντων.
